

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ترجمہ

نہج البلاغہ

حضرت امیر المؤمنین (ع)

(با تجدید نظر و ویرایش جدید)

مؤسسہ فرهنگی تحقیقاتی امیر المؤمنین

محمد دشتی

○ مختصری از زندگی نامه حجت الاسلام استاد محمد دشتی

استاد محمد دشتی در سال ۱۳۳۰ در روستایی به نام «آزادمون» از توابع شهرستان محمود آباد متولد شدند. پس از گذراندن مراحل ابتدایی، در سال ۱۳۴۲، با توجه به علاقه شدید ایشان نسبت به علوم حوزوی، وارد حوزه علمیه شده و در حوزه عملیه شهر آمل «مسجد امام حسن عسکری» به فراگیری علوم حوزوی پرداختند. سپس در سال ۱۳۴۳ وارد حوزه علمیه قم شده و در مدرسه حضرت آیه الله العظمی گلپایگانی مشغول به تحصیل شدند، و در مدارس رضویه و فیضیه ادامه تحصیل دادند.

دروس خارج فقه را خدمت حضرت آیه الله مشکینی (کتاب حدود و دیات) و حضرت آیه الله جوادی آملی (متاجر) و حضرت آیه الله مکارم شیرازی (صلوة) و یک دوره اصول را خدمت حضرت آیه الله میرزا هاشم آملی فراگرفتند. در فلسفه، (کتاب اشارات) را خدمت حضرت آیه الله حسن زاده آملی و (کتاب اسفار اربعه) را خدمت حضرت آیه الله جوادی آملی و حضرت آیه الله محمدی گیلانی و (شرح منظومه) را خدمت آیه الله حقی فراگرفتند.

روش تحقیق و نویسندگی را ابتداء در محضر شهید مفتاح و سپس حضرت آیه الله سبحانی و شهید محمد مصطفوی کرمانی، در طول سال‌های ۵۰ تا ۵۷ آموختند.

استاد دشتی در تحقیقات خود، محور اصلی را نهج البلاغه قرار دادند و در ضمن آن به عقاید اسلامی، فلسفه احکام، و ارزیابی زندگی سیاسی اهل بیت نیز توجه داشتند. از استاد دشتی حدود ۱۱۰ اثر گران بها به یادگار مانده است که به جهت دارا بودن از قلم روان و بیان مطالب مورد نیاز جامعه، مورد استقبال فراوانی قرار گرفته است.

○ فرمایشات مقام معظم رهبری (حفظه الله) پیرامون استاد دشتی

مقام معظم رهبری (حفظه الله) در دیدار خانواده استاد با ایشان «هفتم تیرماه ۱۳۸۰»، ضمن بیان فرمایشات بسیار مهم و ارزشمندی پیرامون شخصیت وجودی استاد دشتی و تألیفات ایشان، فرمودند: آقای دشتی جزو عناصر مفید بودند، زحمتهایشان با ارزش بود. وقتی ایشان پیش ما آمدند، من خیلی خوشحال شدم. قبلاً فهرست ایشان را بر نهج البلاغه (مجموعه المنهرس نهج البلاغه) دیده بودم. حیف شد، ایشان می‌توانست سال‌ها خدمت کند، ایشان خیلی پرشور و پر انرژی بودند. خداوند انشاءالله این زحمات را از ایشان قبول کند. احترام به ایشان، احترام به اسلام، امیرالمؤمنین و نهج البلاغه است.

مقام معظم رهبری پس از ستوال کردن از تعداد تألیفات استاد فرمودند: ایشان ۱۱۰ جلد کتاب چاپ شده و چاپ نشده داشتند؟ بسیار خوب، ماشاءالله، چه عمر با برکتی. من اغلب کتاب‌های ایشان را مطالعه کردم، بسیار مفید و خوب هستند. با این سن کم این تعداد کتاب، بسیار خوب است. کتاب‌های ایشان خیلی مفید است، کتاب معجم ایشان از همه بهتر است، من نگاه کرده بودم، خیلی خوب است. ترجمه نهج البلاغه ایشان از همه ترجمه‌ها، بلکه از اغلب ترجمه‌های موجود بهتر است، وقتی برای مدارس نهج البلاغه تقاضا کردند، ترجمه ایشان را پیشنهاد دادم.

«ایشان خوش سلیقه، خوش رو و با پشت کار بودند.»

• ترجمه نهج البلاغه

همراه با :

- ۱- عنوان دادن به مفاهیم نهج البلاغه (۲۷۳۰ عنوان) در متن عربی و فارسی
- ۲- نامگذاری خطبه‌ها، نامه‌ها، حکمت‌ها (۱۵۰۰ عنوان)
- ۳- اشاراتی به علوم و فنون روز
- ۴- عمومی بودن ترجمه
- ۵- رعایت اصل پیام رسانی در ضرب المثل‌ها
- ۶- تفسیر صحیح متشابهات و عبارات‌های مشکل
- ۷- آوردن نکات تاریخی و جغرافیای اماکن در پاورقی
- ۸- آوردن اسامی اشخاص و اماکن در متن و پاورقی
- ۹- ثبت شأن صدور خطبه‌ها، نامه‌ها، حکمت‌ها
- ۱۰- فهرست موضوعی دارای حدود ۱۸/۰۰۰ عنوان کلی و جزئی
- ۱۱- فهرست مطالب کامل
- ۱۲- آوردن توضیحات ضروری در متن و پاورقی
- ۱۳- حلّ تضادهای ظاهری
- ۱۴- آوردن اختلاف نسخه‌ها
- ۱۵- شماره‌گذاری متن عربی
- ۱۶- آوردن موضوعات کلی خطبه‌ها، نامه‌ها، حکمت‌ها (مثل: سیاسی، اخلاقی، اقتصادی)
- ۱۷- ترجمه توضیحات سید رضی با عنوان (می‌گویم:)
- ۱۸- مشخص کردن مرجع ضمائر (هو، هم، انهم، انه) که مورد نظر امام بودند.
- ۱۹- مشخص کردن مخاطب‌های امام علیه السلام در نهج البلاغه
- ۲۰- تفسیر صحیح عبارات عام و خاص، مطلق و مقید
- ۲۱- تبیین صحیح اهداف امام علیه السلام در طرح ارزش‌ها و مبانی اعتقادی
- ۲۲- آوردن آدرس آیات قرآن (در پاورقی)
- ۲۳- آوردن برخی از اشعار ضروری
- ۲۴- آوردن مدارک بعضی از احادیث موجود در کتاب
- ۲۵- آوردن آمار و ارقام ضروری
- ۲۶- اشاره به نقد مکاتب رایج در پاورقی
- ۲۷- آوردن جدول اختلاف نسخه‌های مختلف نهج البلاغه
- ۲۸- تصحیح آدرس‌ها و کلمات در ترجمه و فهرست

○ سایر همکاران :

- کنترل و تصحیح : ۱- دکتر سید محمد شفیع ۲- حجت الاسلام معینی ۳- حجت الاسلام سید هاشم حسینی کوهساری
- ویراستاری متن : ۱- سید محمود علوی ۲- محمد نصیری ۳- محمد مهدی دشتی
- مروفینی و صفحه آرایی : ۱- محمد مهدی دشتی ۲- حسین دشتی

○ تذکر

این نسخه نهج البلاغه که به «نسخه المعجم المفهرس دشتی» نیز معروف است از نظر شماره خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها با نسخه‌های زیر هماهنگ است، (ضمناً در این نسخه اگر شماره فراز در آدرسی مطابقت نداشت، به یک سطر قبل یا بعد مراجعه فرمائید.) :

- ۱ - شرح و ترجمه نهج البلاغه : آیه الله محمد تقی جعفری رحمته الله
- ۲ - شرح و ترجمه نهج البلاغه : میرزا حبیب الله خوئی
- ۳ - ترجمه نهج البلاغه قرن پنجم : به تصحیح حویزی
- ۴ - ترجمه نهج البلاغه : دکتر اسدالله مبشری
- ۵ - ترجمه نهج البلاغه : سپهر خراسانی
- ۶ - ترجمه نهج البلاغه : امامی و آشتیانی (زیر نظر آیه الله مکارم شیرازی)
- ۷ - ترجمه نهج البلاغه : شریعت
- ۸ - ترجمه نهج البلاغه : دکتر شهیدی

● شناسنامه کتاب

نام کتاب : ترجمه نهج البلاغه
 مترجم : استاد محمد دشتی رحمته الله
 ناشر : نشر بضعة الرسول رحمته الله
 تیراژ : ۳۰۰۰ / جلد
 هدیه : ۳۵۰۰ تومان
 چاپخانه : چاپ سرور
 تاریخ چاپ : بهار ۸۶
 نوبت چاپ : اول
 شابک : ۳ - ۲۵ - ۷۸۲۷ - ۹۶۴

مرکز بخش : قم، خیابان حجّتیّه، کوچه شماره ۲، پلاک ۵

تلفن : ۷۷۴۱۱۸۴ - دورنما : ۷۷۴۴۷۶۴ - صندوق پستی : ۳۷۱۸۵ / ۳۶۷۶

(کلیه حقوق اعم از طبع و نشر برای مؤسسه امیرالمؤمنین رحمته الله محفوظ است.)

ترجمه نهج البلاغه

سراغاز

اول - انگیزه‌های ترجمه

دوم - نگاهی به ترجمه‌ها

سوم - آرزوها

www.ketab.ir

بسم الله الرحمن الرحيم

« به نام آن که علی علیه السلام را به جهانیان عطا فرمود »

از سال ۴۰۰ هجری که سید رضی رحمته الله علیه با فکری نورانی و با اهدافی والا، به جمع آوری برخی از آثار علمی حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام همت گماشت و نهج البلاغه را تدوین کرد که عطر وجودی آن جان و جهان را شاداب نمود، تا کنون، ترجمه‌های گوناگونی به زبان فارسی تحقق پذیرفته و هر یک از مترجمان با اهداف و انگیزه‌های متفاوتی به اقیانوس همیشه موج علوم علوی نگریسته‌اند.

• اول - انگیزه‌های ترجمه

با شناسایی و جمع آوری ۳۰ ترجمه کامل از نهج البلاغه، از قرن پنجم (به تصحیح عزیز الله جوینی) تا روزگار نورانی انقلاب اسلامی ایران، و بررسی اهداف و شیوه‌ها و قابلیت‌های نهفته در آن و با توجه به ضرورت مطرح کردن مفاهیم نهج البلاغه از نظر کاربردی در مجامع فرهنگی، به این نتیجه رسیدیم که هنوز هم به ترجمه‌های دیگری نیاز است؛ زیرا:

یکی با جاذبه‌های ادبی قلم زده؛
و دیگری در مرز و حدود الفاظ و عبارات مانده؛
برخی با شیوه‌های ترجمه آزاد، دچار تندروی‌هایی شدند؛
و برخی دیگر تفسیر و ترجمه را به هم آمیخته‌اند؛
بعضی در ترجمه تحت اللفظی موفق، اما در پیام رسانی کوتاهی کرده‌اند؛
و بعضی دیگر در پیام رسانی موفق، اما از حدود الفاظ و عبارات فاصله گرفته‌اند؛
و مخاطب ترجمه‌ها نیز از نظر کاربردی متفاوتند:

برخی از ترجمه‌ها به قشر خاصی از جامعه تعلق دارد (تنها محققان و ادیبان و اهل نظر می‌توانند از آن بهرمنند گردند)؛ و برخی دیگر به گونه‌ای سامان یافته‌اند که برای نسل معاصر قابل استفاده نیستند و کاربرد عمومی ندارند.
با توجه به واقعیت‌های یادشده، و یا درک نیازهای نسل معاصر در کلاس‌های گوناگون علوم انسانی و معارف و نهج البلاغه، بر آن شدیم تا ترجمه‌ای گویا و متناسب با اهداف کاربردی از نهج البلاغه تحقق پذیرد که:

- الف - قابل فهم و درک برای عموم افراد جامعه باشد؛
 - ب - به گروه خاصی از جامعه تعلق نداشته باشد؛
 - ج - اصل پیام رسانی دقیقاً رعایت گردد؛
 - د - از هرگونه رمز و اشاره و کنایه و کلی‌گویی اجتناب شود؛
 - ه - مخاطب‌های امام علیه السلام آشکارا معرفی گردند؛
 - و - توضیحات ضروری در متن یا پاورقی آورده شود؛
 - ز - پیام ضرب‌المثل‌ها کشف، و به نسل معاصر شناسانده شود؛
 - ح - مفاهیم نهج البلاغه در قالب هزاران عنوان زیبا و گویا ارائه شود.
- تا همه اقشار جامعه بتوانند از آن بهرمنند گردند.

با چنین آرزوها و اهداف ارزشمندی در آستانه نهج البلاغه زانو زدیم و از نور ولایت علوی مدد گرفتیم؛ که

همه از برکات کلاس‌های آموزشی و عنایات حضرت مولی‌الموحدین امیرالمؤمنین علیه السلام است. آری:
به ذره گر نظر لطف بوتراب کند
به آسمان رود و کار آفتاب کند

• دوم - نگاهی به ترجمه‌ها

برای شناخت صحیح ترجمه‌ها و توان کاربردی آن، باید از سطوح مختلف و گوناگون مفاهیم نهج‌البلاغه آگاهی داشت؛ باید بدانیم که: زرفای اقیانوس موج علوم غلوی چگونه است؟ و معارف بلند و وحی گونه نهج‌البلاغه دارای چه ویژگی‌ها و تقسیماتی است؟ آنگاه به سراغ ترجمه‌ها برویم، و توان کاربردی آنها را مورد ارزیابی قرار دهیم. معارف عمیق و ارزشمند نهج‌البلاغه را می‌توان در سطوح مختلف و عمومی، تخصصی و فوق تخصصی به ارزیابی گذاشت.

الف - مفاهیم عمومی

مفاهیمی مانند مباحث تاریخی، اخلاق فردی، خودسازی، اخلاق عمومی، تذکرات عمومی، گفتگوهای عادی با مردم، با فرزندان و با کارگزاران حکومتی مفاهیمی عمومی‌اند.

نسبت به این دسته از معارف نهج‌البلاغه، مشکل خاصی وجود ندارد و هرگونه ترجمه‌ای مفید است؛ ترجمه آزاد یا مقید به متن، یا ترجمه‌ای ادبی و... و با الفاظ و عباراتی قدیمی یا نوین.

ب - مفاهیم و معارف تخصصی

برخی دیگر از مباحث نهج‌البلاغه، فنی و تخصصی است و به علوم و فنون و رشته‌های تخصصی بسیاری از معارف و علوم انسانی و غیر انسانی تعلق دارد. از این رو زبان خاص خودش را می‌طلبد، و الفاظ و عبارات و شیوه‌های تحقیق مربوط به همان رشته‌ها را لازم دارد، مانند:

• مباحث کلامی، فلسفی، اعتقادی

• مباحث اقتصادی

• مباحث سیاسی و مدیریتی

• مباحث نظامی، جنگ و صلح، آموزش نظامی

• مباحث بهداشتی، طب و درمان

• مباحث روانشناسی، روانکاوی، روانشناسی بالینی (درمانی)

• مباحث جامعه‌شناسی

و دیگر مباحث ارزشمندی که به ده‌ها رشته علمی مصطلح امروز ارتباط پیدا می‌کند. طبیعی است که تنها با ترجمه الفاظ و عبارات نهج‌البلاغه نمی‌توان مفاهیم این دسته از مباحث تخصصی را به خوانندگان منتقل کرد. باید صاحب نظران هر یک از رشته‌های یادشده از دیدگاه تخصصی خویش به ارزیابی و کنکاش بپردازند تا حق مطلب اداء شده و ترجمه و تفسیر صحیحی تحقق پذیرد.

با توجه به این واقعیت است که می‌گوییم: برای نهج‌البلاغه، ترجمه‌ها و تفاسیری گوناگون ضرورت دارد تا مفاهیم گرانسنگ آن در تمام ابعاد، کشف و شناسایی گردد. زیرا پژوهشگری که تخصص او در رشته اقتصاد است و مباحث اقتصادی نهج‌البلاغه را خوب می‌فهمد و با دیگر دیدگاه‌های اقتصادی جهان معاصر تطبیق می‌دهد، قطعاً در مباحث روانشناسی نهج‌البلاغه ناتوان است و نمی‌تواند مفاهیم عمیق روانکاوی و روان

درمانی این کتاب را کشف و شناسایی و در قالب عبارات زیبایی ارائه دهد.

از این رو، شروع و ترجمه هایی که هم اکنون در جهان اسلام موجود است این مشکل را دارند که در تمام ابعاد نهفته در نهج البلاغه، کار آیی ندارند، زیرا هر کدام بر اساس شناخت و توانمندی خویش قلم زده اند.

باید علوم و فنون نهفته شده در نهج البلاغه کشف و شناسایی گردد، سپس متخصصان هر یک از رشته ها، جذب و سازماندهی شوند و در یک حرکت پژوهشی دسته جمعی حساب شده، ترجمه نهج البلاغه با جامعیت بایسته ای سامان پذیرد که:

فقیه جامع الشرائطی، مباحث فقهی نهج البلاغه را عمیقاً کشف و شناسایی کند و روانشناسی، مباحث روانشناسی و روانکاوی نهج البلاغه را استخراج نماید و اقتصاد دانی، مباحث اقتصادی نهج البلاغه را در قالب های زیبایی طرح کند و هر متخصص صاحب نظری در یک هماهنگی لازم با دیگر متخصصان، نکته ها و ظرائف نهفته در رشته اختصاصی خویش را بخوبی بشناسد و هنرمندانه بشناساند. آنگاه می توان با خاطری آسوده بگوئیم: کار ترجمه و تفسیر نهج البلاغه پایان یافت.

هـ - مباحث فوق تخصصی

دسته ای دیگر از مباحث نهج البلاغه فوق تخصصی است و تنها با داشتن تخصص های مصطلح و معمولی در رشته های علمی، نمی توان در ژرفای مفاهیم آن شناکرد بلکه ابزار و علوم و فنون خاص خودش را می طلبد تا بدرستی شرح و تفسیر گردند.

در این قسمت نیز ترجمه ها و برخی از شروع موجود نهج البلاغه نمی توانند به همه نیازهای پژوهشگران پاسخ مثبت دهند، مانند:

الف - شناخت تشابهات نهج البلاغه؛

ب - شناخت مباحث عمیق فقهی و حل تضادهای ظاهری؛

ج - شناخت ضرب المثلها و استخراج پیامهای اصلی آن؛

د - روش رفع تعارض ظاهری بین حدیث و قرآن؛

هـ - رفع تعارض ظاهری نهج البلاغه با مبانی اعتقادی.

با کمال تأسف باید اعتراف کنیم که تمام ترجمه های موجود و اکثر شروع نهج البلاغه، نسبت به این قسمت از مباحث فنی آسان گذشته اند. نه تنها پیام اصلی ضرب المثل ها را نیاوردند، بلکه تنها با ترجمه ظاهری عبارات، مشکلاتی نیز به وجود آورده اند. عام و خاص، مطلق و مقید، درست ترجمه نشده و اهداف آموزشی امام علیه السلام ناشناخته مانده، و معلوم نشد که چرا:

یک جا دنیا را نکوهش کرده و در جای دیگر، آن را می ستایید؟ در خطبای تعقیب فراریان مطرح است و در نامه ای دیگر ترک تعقیب؟ یک جا دستور ریشه کن شدن مهاجمان و در چند خطبه دیگر دستور مدارا کردن با زخمی ها و فراریان مطرح است؟ در خطبای حکومت را نکوهش و در خطبای دیگر، ستایش می کند؟ نسبت به بانوان مطالبی به ظاهر متضاد وجود دارد؟ دنیا گرایی و ترک دنیا به هم آمیخته شده؟ دخالت در مسائل سیاسی را با انزوا گرایی در کنار هم قرار داده است؟ کار و تولید، با ترک مال دنیا در کنار هم قرار داده شده؟ در نتیجه، خوانندگان ترجمه های موجود، دچار نوعی سرگردانی و اضطراب می شوند که سرانجام اهداف

آموزشی امام علی علیه السلام کدام است؟ و کدام یک را باید باور داشت؟ این دسته از مباحث فوق تخصصی باید با روش‌های دقیق اجتهاد، و اصول صحیح استنباط، هماهنگ با مبانی اعتقادی شیعه و در چهارچوب علم «تعال و تراجیح» که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و دیگر معصومین علیهم السلام به ما آموخته‌اند بررسی شود، تا نتایج مطلوب به دست آید که خود فرمودند و به ما آموختند:

● تضاد و تعارض در آیات قرآن وجود ندارد.

● تضاد و تعارض بین احادیث و قرآن وجود ندارد.

● تضاد و تعارض بین احادیث معصومین علیهم السلام وجود ندارد.

و در خطبه ۱۸۹ نهج البلاغه تذکر دادند که این‌گونه پژوهش‌ها از عهده هر کسی بر نیاید:

إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَضْعَفٌ، لَا يَحْمِلُهُ إِلَّا عِبْدُ مُؤْمِنٍ اخْتَصَّ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ وَلَا يَعْجِي خَدِينُنَا إِلَّا صُدُورُ أَمِينَةٍ وَأَخْلَامُ رَزِينَةٍ

شناخت مسایل ما، کاری است پس دشوار، که جز بنده مؤمنی که خداوند قلبش را با ایمان آزموده آن را نپذیرد، و احادیث ما را جز سینه‌های امانتدار و عقل‌های سالم نمی‌توانند نگاهبان باشند.

این دسته از مباحث را باید با فراگیری علوم مقدماتی حوزه‌های علمیه و آگاهی از اصول استنباط و شیوه‌های اجتهاد، به ارزیابی گذاشت و در ترجمه، حاصل تحقیقات عمیق و گسترده را گنجانند، تا خواننده ترجمه نهج البلاغه به آسانی پیام امام علیه السلام را دریافت کند.

● سوم - آرزوها

از آغاز تحصیلات حوزوی (سال‌های ۴۳-۵۰) که ترجمه‌های موجود را مطالعه می‌کردم و کاستی‌های مفهومی را می‌یافتم، نگران و در فکر چاره اندیشی بودم که یکی از نوشته‌های جرج جرداق مسیحی، (استاد ادبیات عرب در لبنان) را خواندم که اعتراف کرده بود: «جاذبه‌های کلمات امام علی علیه السلام شوری در من ایجاد کرد که ۲۰۰ بار نهج البلاغه را مطالعه کردم».

چنان بر خود لرزیدم و به تعصب و غرور اعتقادی من ضربه وارد شد که تا مدتی حالت عادی نداشتم. بر خود نفرین کردم که چرا یک مسیحی، ۲۰۰ بار نهج البلاغه را می‌خواند اما من که خود را از شیعیان امام علی علیه السلام می‌شمارم و ادعای محبت و ولایت او را دارم به راستی چندبار نهج البلاغه را خوانده‌ام؟ و با مفاهیم ارزشمند آن به چه میزان آشنایی دارم؟ ما که در خانواده شیعه، از پدر و مادری شیعه، و از خاندان شیعه و در کشور شیعیان قرار داریم، چرا باید با نهج البلاغه بیگانه باشیم؟ از روزی که در جلسات نویسندگی شهید مفتاح (که روزهای جمعه در منزل ایشان در کوچه ممتاز قم برگزار می‌شد) شرکت کردم، و موضوع انتخابی من «حکومت اسلامی» شد و شهید مفتاح فرمود: (یکی از منابع غنی که نسبت به حکومت اسلامی مباحث ارزشمند و گرانسنگی دارد، نهج البلاغه است. این کتاب را مطالعه کنید و مباحث مربوط به حکومت را استخراج و سازماندهی نمایید). ورود من به آستانه نهج البلاغه با راهنمودهای آن استاد والا مقام که پس از انقلاب اسلامی به درجه شهادت ممتاز شد، شکل گرفت.

به سراغ نهج البلاغه رفتم، اما فهرست جامعی نداشت؛ معجم المفهرس کاملی نداشت؛ و در ابعاد گوناگون این کتاب از نظر پژوهشی کار نشده بود. قدم اول را با طرح تدوین (معجم المفهرس نهج البلاغه) آغاز کردیم و آرزوهای ما نسبت به جهانی و همگانی شدن نهج البلاغه، تا هم اکنون با تحقیق و تدوین و انتشار بیش از ۷۰ اثر تحقیقاتی تداوم یافت. آنگاه آرزوها و ایده‌آل‌های ما نسبت به ترجمه نهج البلاغه، که حاصل تلاش ۵ سال

کار مداوم و تجربیات کلاس‌های آموزشی از رمضان تا رمضان است^(۱) با ویژگی‌های زیر سامان یافت.

۱- عنوان دادن به مطالب

برای استفاده عموم مراجعه‌کنندگان به سخنان علوی، سعی کردیم تا مفاهیم و مباحث نهج البلاغه را در قالب ۲۷۳۰ عنوان کلی و زیبا تقدیم داریم؛ زیرا عنوان زدن صحیح مطالب برای عموم افراد میسر نیست؛ و برخی در تطبیق مفاهیم کلی با مباحث نهج البلاغه دچار مشکل می‌شوند.

عرضه مباحث نهج البلاغه در قالب عناوینی زیبا و گویا، مراجعه‌کنندگان را در یافتن مطالب دلخواه یاری می‌دهد و کار مطالعه و استخراج مفاهیم ارزشمند نهفته در خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها را آسان می‌سازد.^(۲)

۲- نامگذاری خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها

یکی دیگر از ویژگی‌های این ترجمه، نامگذاری خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌هاست. با این روش در یک نگاه کلی محورهای اصلی مباحث نهج البلاغه به خوبی شناسانده می‌شود و مطالعه‌کنندگان را در یافتن موضوعات انتخابی در نهج البلاغه کمک می‌کند.

موضوعاتی که در نامگذاری کلی خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها مطرح شده‌اند دارای حدود ۱۵۰۰ عنوان در ۷۴ رشته تخصصی است، که در آن سمت‌گیری و اهداف کلی مطالب نهج البلاغه مشخص شده است.

۳- اشاراتی به علوم و فنون

هرگز نخواستیم تا نظریه‌های علمی را بر نهج البلاغه تحمیل، یا نهج البلاغه را توجیهی برای دیدگاه‌ها و نظریه‌های علمی مطرح جهان معاصر قرار دهیم.

هدف ما این بود که هرچا کاوش‌های علمی، و مرزهای اندیشه بشری توانسته پرده‌ای از روی واقعیتی بردارد و به افق همیشه نورانی نهج البلاغه نزدیک شود، آن نمونه‌ها را در پاورقی ترجمه آورده‌ایم؛ مانند نمونه‌هایی که امروز در جهان علم با ابزارها و روش‌های پیشرفته شناسایی گردیده و حال آن که در ۱۴ قرن قبل در کلمات نورانی امیر بیان، حضرت علی علیه السلام آمده است.

به نمونه‌هایی توجه فرمایید: امام علیه السلام در خطبه‌های ۱۳ و ۱۴ در نکوهش مردم بصره، عوامل زیست محیطی را در فریب خوردگی مردم مطرح فرمود که امروز در رشته اکولوژی (ECOLOGIE) به این گونه از واقعیت‌ها دست یافته‌اند. یا در روانشناسی و روانکاوی و انسان‌شناسی و تربیت کودک، دستوراتی دارند که امروزه در جهان معاصر در رشته‌های تخصصی علوم به اثبات رسیده است.

۴- ویژگی عمومی بودن ترجمه

هدف مهم ما در این ترجمه، رعایت اصل سادگی، و عمومی بودن آن بود که همه اقشار و سطوح متفاوت فکری موجود در جامعه، بدون مراجعه به کتب تفسیری و لغت و تاریخ، بتوانند از آن استفاده کنند.

۵- رعایت اصل «پیام رسانی» در ضرب المثل‌ها

در فرهنگ همه ملت‌ها، ضرب المثل‌هایی وجود دارد و در ضرب المثل‌ها، پیام‌ها و اهدافی نهفته است. اگر در ترجمه‌ها «اصل پیام رسانی» رعایت نشود، ضرب المثل‌های اقوام و ملل برای یکدیگر قابل فهم نخواهد بود، و چون در ترجمه‌های موجود نهج البلاغه، غالباً اصل پیام رسانی رعایت نشده، و با ترجمه

۱. از رمضان المبارک سال ۷۱ تا رمضان سال ۱۳۷۶

۲. برای اطلاع بیشتر به کتاب «فرهنگ موضوعات کلی نهج البلاغه» یا «فرهنگ معارف نهج البلاغه» نوشته مؤلف مراجعه شود.

ظاهری عبارات، اهداف واقعی گوینده قابل دسترسی نیست، خواننده فارسی زبان حق دارد بپرسد:

- «من گفتار نیستم» یعنی چه؟ و گفتار چیست؟ (وَاللّٰهُ لَا اَكُوْنُ كَالضَّيْعِ، خطبه ۵)
- «چون بچه شتر دنبال شتر بودم» چه مفهومی دارد؟ (كَاتِّبَاعِ الْفَصِيْلِ اُتْرَأْمِه، خطبه ۱۹۲)
- «زن عقرب است» یعنی چه؟ چرا باید به زنان اهانت شود؟ (الْمَرْؤَةُ عَقْرَبٌ^(۱))

اگر بدانند که این ضرب المثل‌ها برای رساندن مفهوم خاصی در ملت‌ها پدید آمدند، و پیام خاصی را در شرائط حاکم بر همان ملت و همان فرهنگ به همراه دارند و اگر در ترجمه ضرب المثل‌ها، اصل پیام‌رسانی رعایت گردد، بسیاری از اعتراضات مطرح نخواهد شد.

پس از تحقیق و بررسی در ضرب المثل‌های نهج البلاغه، و شناخت کاربردی آن در روزگاران گذشته به این نتیجه می‌رسیم که امام علیه السلام در خطبه ۵ می‌خواهد بفرماید که:

«من از مسایل سیاسی کشور غافل نیستم»

و در خطبه ۱۹۲ این مفهوم را می‌خواهد منتقل کند که:

«من چونان فرزندی که از مادر جدا نمی‌شود، همواره با پیامبر بودم»

و حکمت ۶۱، یک ضرب المثل است و این پیام را دارد که:

«نیش زن برای شوهرش شیرین است!»

۹ - تفسیر صحیح متشابهات

واژه‌های دنیا، حکومت، لذت، عشق، مال و برخی دیگر از کلمات و عبارات، در جاهای گوناگون، متفاوت و در ظاهر متضاد، وصف و مطرح شده‌اند:

در یک‌جا عام و فراگیر و در جایی خاص و محدود است.

اگر دنیا در برخی از خطبه‌ها نکوهش شد، دنیای عام و دنیای خارج و نظام هستی نیست، بلکه علل و عواملی مطرح است، زیرا در موارد دیگر دنیا را می‌ستاید.

اگر یک‌جا حکومت را نکوهش می‌کند، در جای دیگری آن را یک ضرورت می‌داند:

اگر یک‌جا نسبت به محبت دنیا هشدار می‌دهد، در جای دیگری محبت دنیا را امری طبیعی می‌داند، پس ستایش یا نکوهش علل و عوامل دارد و ده‌ها و صدها نمونه که محتاج به پژوهش‌های عمیق و بایسته‌ای می‌باشد.

در این‌گونه از موارد نباید به ترجمه ظاهری عبارات رضایت داد، زیرا برای خوانندگان، هدایتگر نخواهد بود. گاهی باید تفسیر و ترجمه را به هم آمیخت، تا اهداف اصلی و مبانی اعتقادی امام علیه السلام، روشن و بدون ابهام در دسترس عموم قرار گیرد.

در ترجمه‌های موجود، «النِّسَاءُ تَوَاقِصُ الْقَوْلَ»، را همه چنین ترجمه کرده‌اند: «عقل زنان ناقص است.» و «الْمَرْؤَةُ شَرُّ كُلِّهَا»، را همه ترجمه کرده‌اند که: «زن همه‌اش شر است.»

در صورتی که در قرآن کریم و نهج البلاغه، نظام هستی، نظام احسن معرفی شده، و امام علیه السلام خود عدل الهی را به جهانیان شناسانده است و می‌دانیم که خدا شر نیافریده، و پدیده‌های پروردگاری شر نیستند.

پس قرآن و سنت مسلمة و فلسفه و کلام و مبانی اعتقادی با ظاهر عبارات یاد شده در تضاد است، و در

ترجمه‌های ظاهری الفاظ و عبارات نیز، تضادها برطرف نمی‌گردد، که همواره اعتراض‌های خوانندگان را به همراه خواهد داشت.

اگر پس از بررسی‌های لازم به این نتیجه برسیم که: امام در خطبه ۸۰ در مقام بیان تفاوت‌های موجود میان زنان و مردان است، و «نواقص» در اینجا به معنای «تفاوت» است. و در حکمت ۲۳۸، واژه شر را به معنای بد و بدی‌ها استعمال نکرده، بلکه خواسته بفهماند که، از دواج و تشکیل زندگی مسئولیت‌ها و مشکلاتی دارد، همان ضرب‌المثل فارسی که می‌گویند: «زن و بچه درد سرند و بی دردسر هم نمی‌توان زندگی کرد». آنگاه برداشت‌های منفی و اعتراض‌های بیجا مطرح نخواهد شد.^(۱)

۷- آوردن نکات تاریخی

در باور قری این نسخه، تاریخ نهج البلاغه آمده است که دارندۀ این نسخه را از مراجعه به کتب تاریخ بی‌نیاز می‌سازد.

۸- آوردن اسامی اشخاص و اماكن

نکات تاریخی، و اسامی اشخاص و اماكن را بدان جهت آوردیم تا خوانندگان با داشتن همین ترجمه از مراجعه به دیگر کتاب‌های تاریخی بی‌نیاز باشند.

۹- آوردن شأن نزول خطبه‌ها

با تلاش فراوان، آن مقدار از حوادث و تحولات و زمینه‌هایی را که در پدید آمدن خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها نقش داشتند، به عنوان «شأن نزول» در آغاز خطبه‌ها آوردیم تا خوانندگان با حال و هوای صدور مطالب نهج البلاغه آشنا شوند، و بدانند که نهج البلاغه «کجایی» است؟! زیرا توجه به شأن نزول نهج البلاغه تأثیر تعیین‌کننده‌ای در فهم مطالب و مفاهیم آن خواهد داشت.

۱۰- فهرست موضوعی

یکی دیگر از آرزوهای ارزشمند، تهیه و تدوین «فهرست موضوعی نهج البلاغه» بود که همواره ذهن ما را به خود مشغول می‌داشت؛ زیرا ترجمه‌های موجود بدون فهرست موضوعی منتشر شده بودند. استخراج عناوین کلی و جزئی و سازماندهی عناوین، و تطبیق علوم و فنون با مفاهیم نهج البلاغه، و خلق و ابداع فهرست‌های زیبا و قالب‌های گویا برای شناخت مباحث آن، سالیان طولانی ما و جمعی از پژوهشگران مؤسسه را به تلاش واداشت؛ ابتدا کتاب «فهرنگ موضوعات کلی نهج البلاغه» را با حدود چهار هزار عنوان در ۷۴ رشته تخصصی تدوین و منتشر ساختیم.

پس در مدّت ۷ سال «فهرنگ معارف نهج البلاغه» را با همکاری جمعی از محققان مؤسسه، در پانزده هزار عنوان کلی و جزئی فراهم آوردیم و در یک اقدام گسترده و فراگیر در تدوین «دائرة المعارف بزرگ نهج البلاغه» کار استخراج فهرست‌ها و قالب‌های مفهومی را به صد هزار عنوان رساندیم، که در فهرست موضوعی این ترجمه، تنها ۱۸ هزار عنوان جزئی و کلی آمده است.

۱۱- آوردن توضیحات ضروری در متن و پاورقی

چون هدف ما در این ترجمه، بهره‌برداری عموم اقشار جامعه بود، که در سفر و حضر بتوانند از نهج البلاغه استفاده کنند، و در همه‌جا منابع تحقیق و کتب تاریخی یافت نمی‌شود و همه‌جا نمی‌توان از شروح گوناگون

نهج البلاغه استفاده کرد بر آن شدیم تا توضیحات ضروری نسبت به مفاهیم، رویدادها، تحولات سیاسی، تاریخی را در متن یا در پاورقی بیاوریم که عموم اقشار جامعه بتوانند از مباحث ارزشمند آن استفاده کنند.

۱۲- حل تضادهای قاهری

یکی دیگر از ویژگی‌های مهم این ترجمه، حل تضادهای ظاهری است که در نهج البلاغه بحثی مطرح شده است که با ظاهر احکام اسلامی یا قرآن کریم تضاد دارد، به گونه‌ای ترجمه کرده‌ایم که تضادها بر طرف گردند که به مباحث فنی و روش اجتهاد شیعه ارتباط دارد، زیرا ما معتقدیم امام معصوم علیه السلام با قرآن و دیگر روایات معصومین علیهم السلام تضادی ندارد.

۱۳- آوردن اختلاف نسخه‌ها (در متن عربی)

متن عربی نهج البلاغه با ۱۵ نسخه قدیمی از اواسط قرن چهارم (۱۵۰ سال پس از وفات سید رضی) تا کنون، مقابله و تصحیح شد، و اختلافات مهم و عبارات گوناگونی که در معانی جملات تأثیر داشت در داخل علامت () آورده شد تا محققان و شارحان در مراجعه به این نسخه بتوانند جنبه‌های گوناگون یک واژه یا یک جمله را دریابند.

۱۴- شماره گذاری متن عربی

در سال‌های (۱۳۵۳ - ۱۳۵۴) که به فکر تدوین «معجم المفهرس نهج البلاغه» افتادیم اولین مسئله‌ای که در راستای کار ما قرار داشت این بود که متن نهج البلاغه یک خط در میان شماره گذاری شود و همه آدرس‌ها بر اساس شماره‌های متن سازماندهی گردد تا یافتن مطالب دلخواه در خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌های طولانی به آسانی میسر باشد و مراجعه کننده ناچار نباشد برای یافتن یک واژه، یک یا چند صفحه را جستجو کند.

و چون پس از انتشار «معجم المفهرس» در ایران و دیگر کشورهای اسلامی، شماره‌های ثبت شده، در صدها هزار نسخه موجود است، در این ترجمه نیز همان شماره‌ها همراه متن عربی ثبت شد تا برای عموم محققان اسلامی قابل استفاده باشد.

تذکر: به علت صفحه بندی جدید، بعضی از آدرس‌ها تغییر کرده است. پس اگر موضوع مورد نظر خود را در خط آدرس داده شده، پیدا نکردید، آنرا در یک خط قبل یا یک خط بعد، بیابید.

۱۵- آوردن موضوعات کلی خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها

گرچه در کتاب (فرهنگ موضوعات کلی نهج البلاغه) موضوعات عام و کلی خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌های نهج البلاغه را مشروحاً آورده‌ایم اما در این نسخه، در متن عربی، زیر شماره‌های خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها، عناوین کلی و فهرست‌های عام هر یک را ثبت کرده‌ایم که گویای مفاهیم نهفته در آن می‌باشد و مراجعه کننده در اولین برخورد با واژه (سیاسی، اجتماعی، اخلاقی) همراه خطبه یا نامه یا حکمت، سمت‌گیری آن را درک می‌کند و می‌فهمد که این خطبه اخلاقی یا آن نامه سیاسی است که در پیام‌رسانی و ارزیابی آغازین مباحث نهج البلاغه، نقش بسزائی دارد، این ویژگی در هیچ‌کدام از نسخه‌های موجود بی‌چشم نمی‌خورد.

۱۶- ترجمه توضیحات سید رضی علیه السلام با عنوان (می‌گوییم)

در برخی از ترجمه‌های نهج البلاغه و شرح و تفسیر آن، توضیحات ارزشمند سید رضی ترجمه نشده است و برخی از آوردن آن نیز صرف نظر کرده‌اند در صورتی که توضیحات سید رضی از نظر لغوی و ادبی آثار بسیار تعیین کننده‌ای در فهم مطالب نهج البلاغه دارد. در این نسخه، تمامی توضیحات سید رضی با ترجمه آن، هر کدام در جایگاه خاص خودش بگونه‌ای زیبا آورده شد.

۱۷- مشخص کردن مرجع ضمانر

در این ترجمه، تلاش کرده‌ایم تا مرجع ضمانر (هو، هم، انهم، آنها) را دقیقاً مشخص کرده و در ترجمه بیاوریم که قابل استفاده عموم طبقات جامعه باشد و مطالعه کننده این نسخه، جایگاه اصلی ضمانر را بشناسد.

۱۸- مشخص کردن مخاطب‌های امام (ع) در نهج البلاغه

یکی دیگر از ویژگی‌های این ترجمه که برای عموم مراجعه کنندگان قابل استفاده می‌باشد و کاربرد عمومی دارد، مشخص کردن مخاطب‌های امام (ع) در نهج البلاغه است که امام علی (ع) با چه کسی یا افرادی سخن می‌گوید؟ شناخت مخاطب‌های امام (ع)، ما را در ارزیابی مفاهیم نهج البلاغه کمک می‌کند.

۱۹- تفسیر صحیح عام، خاص، مطلق و مقید

یکی از مشکلات پژوهشی و نظری عموم افراد جامعه ما، مشکل حل متشابهات، و بررسی تطبیقی عام و خاص و مطلق و مقید در احادیث و روایات اسلامی است.

و چون همه مترجمان نهج البلاغه شیوه ترجمه تحت اللفظی را برگزیدند، مراجعه کنندگان به ترجمه‌ها دچار نوعی سرگردانی در فهم نهج البلاغه می‌شوند که در یک خطبه، دنیا نکوهش و در خطبه دیگری ستایش شده است چرا؟ و می‌پرسند آیا این اختلاف و تضاد را می‌شود حل کرد؟ اگر مترجمان در مباحث عام و خاص و مطلق و مقید، رعایت مفاهیم را می‌کردند و عام تخصیص زده را به گونه‌ای مطلق و فراگیر ترجمه نمی‌کردند و مطلق را با قید آن می‌آوردند، این همه حیرت و سرگردانی وجود نداشت. ما سعی کرده‌ایم این اصل را رعایت کنیم. اگر درجائی دنیا نکوهش می‌شود با بررسی‌های مداوم علت آن را آورده ایم که دنیای (حرام) یا (شبهه ناک) است، و اگر در جای دیگر دنیا ستایش می‌شود توضیح داده‌ایم که دنیای (جلال) است.

۲۰- تبیین صحیح اهداف امام (ع) در طرح ارزش‌ها

بسیاری از مترجمان شیوه ترجمه تحت اللفظی را برگزیدند و معتقدند که:

(ما باید تعهد خود را در ترجمه پاسدار باشیم.)

البته این خود مکتب و راه و روشی است محترم و ارزشمند، اما از نظر کاربردی و پیام رسانی در برخی از موارد، مشکلات فراوانی را به همراه دارد. با دگرگونی فرهنگ‌ها و تمدن‌ها، و دگرگونی واژه‌ها در پیام رسانی‌ها، نسل امروز معانی و مفاهیم نهفته در برخی از عبارات قرآن و احادیث را نمی‌تواند درک کند، در صورتی که ما به امام علی (ع) تعهد داده‌ایم تا پیام او را به نسل امروز برسانیم و در این پیام رسانی باید از انواع سبک‌ها و شیوه‌ها استفاده کنیم و گاهی نیز ناچاریم مقید به ظاهر الفاظ و عبارات نباشیم.

پس برای تبیین صحیح اهداف امام (ع) در طرح ارزش‌ها، ناچاریم از شیوه ترجمه (تحت اللفظی) اندکی فاصله گرفته و با تفسیر و ارزیابی صحیح عبارات و کلمات، پیام حضرت مولی (ع) را به نسل امروز برسانیم.

۲۱- آوردن آدرس آیات قرآن

اینکه گفته‌اند: «نهج البلاغه فوق کلام خلق است»

حرفی است ارزشمند و دوست داشتنی، اما در دنباله آن قضاوت فرمودند که: «دون کلام خالق است» این سخن را نشاید که پذیرفت. زیرا نهج البلاغه در تفسیر و تحلیل کلام خداوندی است، نور است و در امتداد نور الهی می‌درخشد، دون، پستی، پائینی، و هر واژه دیگری که سمت و سوی نزول و فرود و سقوط داشته باشد نسبت به نهج البلاغه مردود و مطرود است، بلکه باید گفت:

«نهج البلاغه فوق کلام خلق و در پرتو کلام خالق است.»

زیرا حدیث، تفسیر آیات الهی است، واسطه فیض است، در همان اوج و والائی وحی الهی جای دارد، از

این رو آدرس تمام آیات قرآن نهفته در کلام حضرت مولی ﷺ را در پاورقی متن عربی آورده‌ایم تا اگر کسی خواست به قرآن مراجعه کند میسر باشد.

۲۲- آوردن برخی از اشعار ضروری

این هدف بسیار ارزشمند هنری، آموزشی را در طول ۱۲ سال، لباس عمل پوشانده و ۱۵۰ دیوان شعر شاعران فارسی زبان را بر سر سفره نورانی نهج البلاغه نشانیدیم که کتاب (فرهنگ شعر شاعران در نهج البلاغه) در دو جلد انتشار یافته است تا اساتید مجرب در تدریس مفاهیم حدیث، از جاذبه هنری اشعار استفاده کنند. در این ترجمه نیز هر جا که ضروری تشخیص داده‌ایم در پاورقی، برخی از اشعار زیبا و شیرین را آورده‌ایم.

۲۳- آوردن مدارک احادیث موجود در کتاب

با عنایات الهی و توجهات خاصه حضرت امیرالمؤمنین ﷺ اسناد و مدارک خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمت‌ها را در کتاب مستقلاً با نام (اسناد و مدارک نهج البلاغه) که جلد یازدهم (مجموعه آشنائی با نهج البلاغه) می‌باشد مشروحاً آورده‌ایم، اما در این نسخه به مدارک و منابعی که جناب سید رضی ﷺ آورده است اکتفا نموده‌ایم.

۲۴- آوردن آمار و ارقام ضروری

آمار و ارقام، ما را در ارزیابی و نتیجه‌گیری کمک می‌کنند، و در تحلیل تاریخ نقش بسزائی خواهند داشت. در این نسخه، هر کجا که لازم بود، از آوردن ارقام و آمار خودداری نورزیده و با استفاده از منابع تاریخی، آمار ضروری را ثبت کرده‌ایم.

۲۵- بررسی تطبیقی مکاتب (در پاورقی)

در طول سال‌های ۱۳۵۳ تا کنون، که در مراکز گوناگون آموزشی، در دبیرستان‌ها و مراکز تربیت معلم، و دانشگاه‌ها، به تدریس نهج البلاغه و معارف اسلام اشتغال داشته و داریم، با این حقیقت روشن آشنا شدیم که در تمام محورهای خط فکری نسل جوان، نهج البلاغه رهنمودهای تعیین کننده دارد و در هجوم ایسم‌ها و ایست‌ها، بهترین پناهگاه است که قدرت دفاعی لازم به نسل ما می‌دهد تا ارزش‌های اسلامی خود را پاسدار باشند، و تمامی مکاتب وارداتی را بتوانند عالمانه نقد کنند. از این رو در پاورقی این نسخه سعی کرده‌ایم اشاراتی به مکاتب مصطلح روز، داشته باشیم تا خوانندگان این ترجمه رهنمودی در نقد و ارزیابی مکاتب و بررسی تطبیقی آن داشته باشند، و برای تحقیقات گسترده‌تر به کتب و منابع خاص خودش مراجعه کنند.

امیدواریم این ترجمه، با ویژگی‌های یاد شده، خشنودی حضرت مولی الموحّدین امیرالمؤمنین ﷺ را - هر چند اندک - فراهم کرده باشد، که اهل و معدن و اصل کرامت است که با بزرگواری خویش، دست روسپاهان برخاک مانده را خواهد گرفت. ان شاء الله

مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین ﷺ

مجمّد دشتی

زمستان ۷۸

* مقدمه سید رضی رحمته الله علیه بر نهج البلاغه

ستایش خدا را سزااست که حمد را بپای نعمت‌ها و پناهگاه از بلاها، و وسیله رسیدن به نعمت‌ها و بهشت جاویدان، و موجب افزایش احسان و کرمش قرار داد. درود بر پیامبر رحمت، و پیشوای رهبران الهی و چراغ روشنی بخش امت، که ریشه‌های وجودش بزرگواری و درخت اصل و نسبش پر برگ و پر ثمر بوده است. و درود بر اهل بیتش که چراغ‌های روشنی بخش تاریکی‌ها، و وسیله نجات امت‌ها، و نشانه‌های روشن دین و مرکز ثقل فضیلت و برتری می‌باشند. درود بر همه آنان باد؛ درودی که با فضل و بزرگواری آنها برابری کند؛ و پاداش اعمال آنها قرار گیرد؛ پاداشی که مناسب با پاکیزگی اصل و فرع ایشان است. درود بر آنان باد تا زمانی که سفیده صبح گریبان شب را می‌شکافد و ستارگان طلوع و غروب می‌کنند.

● هفتگی پیدایش کتاب نهج البلاغه

در آغاز جوانی و طراوت زندگی، دست به تألیف کتابی در «خصائص و ویژگی‌های ائمه علیهم‌السلام» زدم که مشتمل بر خبرهای جالب و سخنان برجسته آنها بود.

انگیزه این عمل را در آغاز آن کتاب یادآور شدم و آن را آغاز سخن قرار دادم. پس از گرد آوردن خصائص امیرمؤمنان علیه‌السلام مشکلات و حوادث روزگار مرا از اتمام بقیه کتاب، باز داشت. من آن کتاب را می‌بویاب نموده و به فصل‌های مختلفی تقسیم کرده بودم در پایان آن، فصلی که متضمن سخنان جالب امام علیه‌السلام از سخنان کوتاه در مواظط، حکم، امثال و آداب - «نه خطبه‌های طولانی و نه نامه‌های گسترده» - آورده شد. برخی از دوستان آن را جالب و شگفت انگیز، از جنبه‌های گوناگون دانستند، و از من خواستند کتابی تألیف کنم که سخنان برگزیده امیرمؤمنان علیه‌السلام در جمیع فنون و بخشهای مختلف، از خطبه‌ها، نامه‌ها، مواظط و ادب در آن گرد آید؛ زیرا می‌دانستند این کتاب متضمن شگفتی‌های بلاغت و نمونه‌های ارزنده فصاحت و جواهر سخنان عرب و نکات درخشان از سخنان دینی و دنیوی خواهد بود که در هیچ کتابی جمع آوری نشده و در هیچ نوشته‌ای تمام جوانب آن گرد آوری نگردیده است؛

زیرا امیرمؤمنان منشأ فصاحت و منبع بلاغت و پدیدآورنده آن است،

مکنونات بلاغت بوسیله او آشکار گردیده، و قوانین و اصول آن از او گرفته شده است؛

تمام خطباء و سخنرانان به او اقتداء نموده و همه واعظان بلیغ از سخن او استمداد جسته‌اند.

با این همه، او همیشه پیشرو است آنها دنباله‌رو، او مقدم است آنها مؤخر، زیرا سخن او کلامی است که آثار علم الهی، و بوی عطر سخن پیامبر را به همراه دارد.

از این رو خواسته دوستان را اجابت کردم و این کار را شروع کرده، در حالی که یقین داشتم سود و نفع معنوی آن بسیار است، و به زودی همه جا را تحت سیطره خود قرار خواهد داد و اجر آن ذخیره آخرت خواهد بود.

منظورم این بود که علاوه بر فضایل بی‌شمار دیگر، بزرگی قدر، و شخصیت امیرمؤمنان را از این نظر روشن سازم که: امام علی علیه‌السلام تنها فردی است که از میان تمام گذشتگانی که سخنی از آنها به جامانده، به آخرین مرحله فصاحت و بلاغت رسیده و گفتار او اقیانوسی است بی‌کرانه، که سخن هیچ بلیغی به پایه آن نخواهد رسید.

خواستم در افتخار کردن به امام علیه‌السلام به قول شاعر معروف «فَرَزْدَق» متمثل شوم (که در مورد افتخار به پدارن خود به شخصی به نام «جریر» خطاب می‌کند).

أُولَئِكَ أَتَابْنِي فَعِثْنِي بِمِثْلِهِمْ

إِذَا جَمَعْتُنَا يَا جَرِيرُ الْمَجَامِعِ

(ای جریر! اینها پدران و نیاکان منند اگر می‌توانی در آن هنگام که در مجمعی گرد آمدیم همانند آنها را برای خود برشمار.)

سخنان آن حضرت بر مدار سه اصل می‌چرخد :

اول - خطبه‌ها و اوامر

دوم - نامه‌ها و رسائل

سوم - کلمات حکمت آمیز و مواعظ

تصمیم گرفتیم ابتداء خطبه‌ها، پس از آن نامه‌ها، و سپس کلمات حکمت آمیز جالب آن حضرت را جمع کنیم. سپس به هر کدام از آنها بابی را اختصاص دادیم و صفحاتی ویژه آن گردانیدیم تا مقدمه‌ای باشد برای به دست آوردن آنچه که به آن دسترسی ندارم (و ممکن است) در آینده به آن برسم. و هرگاه سخنی از آن حضرت در مورد بحث و مناظره، یا پاسخ سؤال، و یا منظور دیگری بود که به آن دست یافتیم ولی جزء هیچ یک از این سه بخش نبود، آن را در مناسب‌ترین و نزدیک‌ترین بخش قرار دادیم. اگر در میان آنچه برگزیده‌ام فصول غیر منظم و سخنان غیر مرتبی آمده، به خاطر آن است که من نکته‌ها و جملات درخشان آن حضرت را جمع می‌کنم و منظوم حفظ تمام پیوندها و ارتباطات کلامی نیست.

از شگفتی‌های سخن امام علیه السلام که او خود در این زمینه تنها است و شریک و همتایی در آنها ندارد، این است که: سخن آن حضرت را که درباره زهد و مواعظ است هرگاه کسی تأمل کند و خود را از این جهت بیگانه دارد که این سخن شخصی عظیم‌القدر و نافذالامر است که همه در برابر او سر فرود می‌آورند؛ شک و تردید نخواهد کرد که گوینده این سخن کسی است که جز در وادی زهد و پارسایی قدم نگذاشته و هیچ اشتغالی به جز عبادت نداشته است و یقین می‌کند که این سخن از کسی است که در گوشه خانه‌ای تنها و دور از اجتماع یا در یکی از غارها قرار گرفته که جز صدای خودش را نمی‌شنود و غیر خویش دیگری را نمی‌بیند، و همواره مشغول عبادت می‌باشد. و هیچ‌گاه نمی‌تواند باور کند که این سخن کسی است که به هنگام جنگ در دریای لشکر دشمن فرو می‌رفت و پهلوانان و جنگجویان نیرومند را بر زمین می‌افکند. و او با این حال یکی از زهاد و یکی از افراد صالح و پاک و نمونه‌ای است که نظیر ندارد.

این است فضایل عجیب و شگفتی‌زا و ویژگی لطیف او که جمع میان اضداد کرده است. بسیار می‌شد که من در این باره با برادران مذاکره می‌کردم و شگفتی آنها را از این ویژگی خاص امام علیه السلام بر می‌انگیختم و راستی این خود جای عبرت و شایسته اندیشه و فکر است. اگر در اثناء سخنان انتخاب شده لفظ مردد و یا معنی مکرری آمده است، عذر من در این باره این است که در روایات مربوط به سخنان امام علیه السلام اختلاف است: گاهی سخنی را در روایتی یافتیم و همان‌طور که بوده آن را نقل کرده‌ام. سپس روایت دیگری در همان موضوع به دستم رسیده که با روایت قبل یکسان نبوده، اما به خاطر مطالب بیشتری که داشته، و یا به خاطر لفظ جالب‌تری که در آن به کار رفته، لازم بود آن را نیز بیاورم. این نیز ممکن است بر اثر سهو و نسیان نه از روی عمد دوباره آورده شده است. با این حال ادعا نمی‌کنم که من به همه جوانب سخنان امام علیه السلام به طوری احاطه پیدا کرده‌ام که هیچ‌کدام از سخنان او از دستم نرفته است؛ بلکه بعید نمی‌دانم که آنچه نیافته‌ام بیش از آن باشد که یافته‌ام، و آنچه در اختیارم قرار گرفته کمتر از آنچه بدستم نیامده باشد.

اما وظیفه من غیر از تلاش و کوشش و سعی فراوان برای یافتن این گم‌شده نیست، و از خدا می‌خواهم در این راه مرا راهنمایی کند. بعد از تمام شدن کتاب چنین دیدم که نامش را «نهج البلاغه» بگذارم؛ زیرا این کتاب

درهای بلاغت را به روی بیننده می‌گشاید، و خواسته‌هایش را به او نزدیک می‌سازد. این کتاب هم مورد نیاز دانشمند و عالم، و هم دانشجو و متعلم است، و هم خواسته شخص بلیغ و زاهد در آن یافت می‌شود. در بین کلمات امام علیه السلام سخنان شگفت‌انگیزی در مورد توحید، عدل و تنزیه خداوند از شباهت به خلق می‌بینم که تشنگان را سیراب کرده، و پرده‌ها را از روی تاریکی شبهات بر می‌گیرد. از خداوند بزرگ توفیق و نگهداری از لغزش را خواستارم، و نیز می‌خواهم که به من در این راه مقاومت و یاری بخشد و از خطای فکر پیش از خطای زبان، و از خطای سخن، پیش از لغزش قدم، به او پناه می‌برم. او مرا کفایت می‌کند و بهترین حافظ و یاور است.

سینه ۴۰۰ هجری

الشَّریف الرضیّ

«ابو الحسن محمد بن حسین الطاهر ذوالمناقب»

۴۱	روانشناسی مدعیان دروغین قضاوت	۲	زندگی نامه مترجم
۴۱	خطبه ۱۸	۳	ویژگی های این ترجمه
۴۳	نکوهش اهل رأی	۵	سراغاز
۴۳	مبانی وحدت اسلامی	۱۶	مقدمه سید رضی
۴۳	جامعیت و کمال دین و قرآن		
	خطبه ۱۹		
۴۳	سوانح تاریخی نکوهیده اشعث بن قیس		بخش اول - خطبه ها
	خطبه ۲۰	۲۱	خطبه ۱
۴۵	علل پنهان بودن اسرار پس از مرگ	۲۱	عجز انسان از شناخت ذات خدا
۴۵	خطبه ۲۱ - راه رستگاری	۲۱	دین و شناخت خدا
	خطبه ۲۲	۲۵	راه های خداشناسی
۴۵	امام و شناساندن ناکین	۲۵	فلسفه بعثت پیامبران
۴۵	ردّ ادعاهای ناکین	۲۵	فلسفه بعثت پیامبر خاتم النبیین
۴۵	شجاعت شهادت طلبی امام	۲۵	ضرورت امامت پس از پیامبران الهی
	خطبه ۲۳	۲۵	ویژگی های قرآن و احکام اسلام
۴۷	تناسب نعمت ها با استعداد های گوناگون	۲۷	فلسفه و ره آورد حج
۴۷	ضرورت تعاون با خویشاوندان		خطبه ۲
۴۷	ضرورت نیکی به خویشاوندان	۲۷	ستایش پروردگار
۴۷	خطبه ۲۴ - ضرورت آمادگی برای جهاد	۲۷	ویژگی های پیامبر اسلام
	خطبه ۲۵	۲۷	شناخت عصر جاهلیت
۴۹	علل شکست ملت ها	۲۹	ویژگی های اهل بیت
۴۹	نفرین به امت خیانتکار	۲۹	سیمای فاسدان
	خطبه ۲۶	۲۹	جایگاه آل محمد
۴۹	شناخت فرهنگ جاهلیت		خطبه ۳
۵۱	مظلومیت و تنهایی امام	۲۹	شکوه از ابابکر و غصب خلافت
۵۱	معرّفی عمر و عاص و ضرورت آمادگی نظامی	۳۱	بازی ابابکر با خلافت
	خطبه ۲۷	۳۱	شکوه از عمر و ماجرای خلافت
۵۱	ارزش جهاد در راه خدا	۳۱	شکوه از شورای عمر
۵۱	دعوت به مبارزه و نکوهش از نافرمانی کوفیان	۳۱	شکوه از خلافت عثمان
۵۱	مظلومیت امام و علل شکست کوفیان	۳۱	بیعت عمومی مردم با امیرالمؤمنین
	خطبه ۲۸	۳۱	مسئولیت های اجتماعی
۵۳	دینا شناسی		خطبه ۴
۵۳	ضرورت توبه و آخرت گرایی	۳۳	ویژگی های اهل بیت پیامبر
۵۳	ترسناکترین آفت ها	۳۳	ویژگی های امام علی
	خطبه ۲۹		خطبه ۵
۵۵	علل نکوهش و شکست کوفیان	۳۳	راه های پرهیز از فتنه ها
۵۵	مسح و دگرگونی کوفیان	۳۵	فلسفه سکوت امام علی
۵۵	خطبه ۳۰ - پاسخ به شایعات دشمن	۳۵	خطبه ۶ - آگاهی و مظلومیت امام
۵۵	خطبه ۳۱ - روانشناسی طلحه و زبیر	۳۵	خطبه ۷ - شناخت پیروان شیطان
	خطبه ۳۲	۳۵	خطبه ۸ - پیمان شکنی زبیر
۵۷	علل سیر ارتجاعی امت اسلامی	۳۵	خطبه ۹ - شناخت طلحه و زبیر
۵۷	اقسام مردم	۳۵	خطبه ۱۰ - آگاهی امام برای مقابله با اصحاب جمل
۵۷	وصف پاکان در جامعه مسخ شده	۳۷	خطبه ۱۱ - آموزش نظامی
۵۷	روش برخورد با دنیا	۳۷	خطبه ۱۲ - شرکت آیندگان در پاداش گذشتگان
	خطبه ۳۳		خطبه ۱۳
۵۹	آثار و ره آورد بعثت پیامبر	۳۷	عوامل سقوط جامعه
۵۹	ویژگی های نظامی، اخلاقی امام علی	۳۹	خطبه ۱۴ - نقش عوامل محیط در انسان
۵۹	شکوه از فتنه انگیزی قریش	۳۹	خطبه ۱۵ - سیاست اقتصادی امام
	خطبه ۳۴		خطبه ۱۶
۵۹	نکوهش از سستی و نافرمانی کوفیان	۳۹	اعلام سیاست های حکومتی
۵۹	علل عقب ماندگی مردم کوفه	۴۱	فضایل اخلاقی امام
۶۱	حقوق متقابل مردم و رهبری	۴۱	سرگردانی مردم و ضرورت تقوا
	خطبه ۳۵		خطبه ۱۷
		۴۱	شناخت بدترین انسان ها

۷۵	• ویژگی‌های جهاد و پیروزی اسلام	۶۱	• ضرورت ستایش پروردگار
۵۷	• خطبه ۵۷	۶۱	• علل شکست کوفیان
۷۷	• خبر از سلطه گری و ستکاری معاویه	۶۱	• خطبه ۳۶
۷۷	• روش رهایی از ستکاری معاویه	۶۱	• تلاش در هدایت خوارج
۵۸	• خطبه ۵۸	۶۳	• روانشناسی اهل نهروان
۷۷	• خبر از آینده دردناک خوارج	۶۳	• خطبه ۳۷
۷۷	• ویژگی‌ها و مظلومیت امیرالمؤمنین (ع)	۶۳	• ویژگی‌ها و فضایل امام علی (ع)
۵۹	• خطبه ۵۹ - خبر از قتلگاه خوارج	۶۳	• علت سکوت و کناره‌گیری از خلافت
۷۷	• خبر از تداوم تفکر انحرافی خوارج	۶۳	• خطبه ۳۸ - ضرورت شناخت شبهات
۶۱	• خطبه ۶۱ - نهی از کشتار خوارج	۶۳	• خطبه ۳۹
۷۹	• خطبه ۶۲ - موضع‌گیری امام برابر تهدید به ترور	۶۳	• نکوهش کوفیان
۶۳	• خطبه ۶۳	۶۵	• علل شکست و نابودی کوفیان
۷۹	• روش برخورد با دنیا	۶۵	• خطبه ۴۰
۷۹	• آخرت‌گرایی	۶۵	• ضرورت حکومت
۶۴	• خطبه ۶۴	۶۵	• راه آورد حکومت
۷۹	• تقوا و آخرت‌گرایی	۶۵	• خطبه ۴۱
۷۹	• هدف‌داری و دنیاشناسی	۶۵	• پرهیز از حيله و نیرنگ
۷۹	• ضرورت توبه و عمل‌گرایی	۶۷	• سیاست توحیدی
۶۵	• خطبه ۶۵	۶۷	• خطبه ۴۲
۸۱	• خدانشناسی	۶۷	• ترسناک‌ترین خصلت‌ها (آرزوهای طولانی)
۸۱	• شناخت صفات پروردگار	۶۷	• دنیاشناسی و آخرت‌گرایی
۸۱	• رابطه خدا با پدیده‌ها	۶۷	• خطبه ۴۳
۶۶	• خطبه ۶۶	۶۷	• واقع‌نگری در برخورد با دشمن
۸۱	• آموزش جنگ انفرادی	۶۷	• ضرورت جهاد با شامیان
۸۱	• ضرورت هدف‌داری در جنگ	۶۷	• خطبه ۴۴ - تأسف از فرار مصفله
۸۱	• ضرورت دشمن‌شناسی	۶۷	• خطبه ۴۵
۶۷	• خطبه ۶۷	۶۹	• ضرورت ستایش پروردگار
۸۳	• رد استدلال انصار و قریش در رابطه با امامت	۶۹	• روش برخورد با دنیا
۶۸	• خطبه ۶۸	۶۹	• خطبه ۴۶ - دعای سفر
۸۳	• ویژگی‌های مدیریت‌های هاشم بن عتبّه	۶۹	• خطبه ۴۷ - خبر از آینده کوفه
۸۳	• ستایش محمد بن ابی بکر	۶۹	• خطبه ۴۸
۶۹	• خطبه ۶۹	۶۹	• جایگاه ستایش پروردگار
۸۳	• علل نکوهش کوفیان	۷۱	• ضرورت آمادگی رزمی
۸۳	• مسخ ارزش‌های اخلاقی در کوفیان	۷۱	• خطبه ۴۹
۷۰	• خطبه ۷۰ - شکوه با پیامبر (ص)	۷۱	• خدانشناسی
۷۱	• خطبه ۷۱	۷۱	• راه‌های خدانشناسی
۸۵	• علل نکوهش کوفیان	۷۱	• خطبه ۵۰ - علل پیدایش فتنه‌ها
۸۵	• پاسخ به شایعات	۷۱	• خطبه ۵۱
۸۵	• ویژگی‌های اخلاقی و معنوی امام (ع)	۷۳	• فرمان آزادسازی آب فرات
۷۲	• خطبه ۷۲	۷۳	• تبیین صحیح مرگ و زندگی
۸۵	• ویژگی‌های پیامبر اسلام (ص)	۷۳	• خطبه ۵۲
۸۷	• دعا برای پیامبر (ص)	۷۳	• تعریف دنیا
۷۳	• خطبه ۷۳	۷۳	• والایی نعمت‌های خدا
۸۷	• خبر غیبی از حکومت چهار فرمانروای فاسد، از پسران مروان	۷۳	• روش‌های شکرگذاری
۷۴	• خطبه ۷۴ - ویژگی‌های امام علی (ع) از زبان خود	۷۳	• خطبه ۵۳ - وصف قربانی
۸۹	• خطبه ۷۵ - دفاعیات امام برابر تهمت‌ها	۷۳	• خطبه ۵۴
۸۹	• خطبه ۷۶ - صفات بنده پرهیزکار	۷۵	• وصف شیدایی مردم در روز بیعت
۸۹	• خطبه ۷۷ - هشدار به غاصبان بنی‌امیه	۷۵	• ضرورت پیکار با شامیان
۸۹	• خطبه ۷۸ - نبایش امام	۷۵	• خطبه ۵۵
۷۹	• خطبه ۷۹	۷۵	• علل ترک آغاز جنگ با شامیان
۹۱	• پرهیز از توجه به غیرخدا	۷۵	• هدف‌داری در جنگ
۹۱	• تبیین جایگاه علم ستاره‌شناسی	۷۵	• خطبه ۵۶
۸۰	• خطبه ۸۰	۷۵	• وصف مبارزات دوران پیامبر (ص)

- ۱۱۳ چگونگی آفرینش آسمان ها.
- ۱۱۵ ویژگی های فرشتگان.
- ۱۱۵ اقسام فرشتگان.
- ۱۱۵ صفات والای فرشتگان.
- ۱۱۷ پاک بودن فرشتگان از ردائیل اخلاقی.
- ۱۱۷ چگونگی آفرینش زمین.
- ۱۱۹ نقش پدیدده های جوی در زمین.
- ۱۱۹ زیبایی های زمین.
- ۱۱۹ داستان زندگی آغازین آدم.
- ۱۱۹ آفرینش امکانات زندگی.
- ۱۲۱ تعریف علم خداوند.
- ۱۲۱ نیایش امیرالمؤمنین علیه السلام.
- خطبه ۹۲
- ۱۲۳ علل نپذیرفتن خلافت.
- ۱۲۳ ویژگی های مدیریتی امام علی علیه السلام.
- خطبه ۹۳
- ۱۲۳ ویژگی های علمی و سیاسی امام علی علیه السلام.
- ۱۲۳ خبر از فتنه های آینده.
- ۱۲۳ خبر از فتنه های بنی امیه.
- ۱۲۵ سرانجام تلخ و دردناک بنی امیه.
- خطبه ۹۴
- ۱۲۵ وصف خدای سبحان.
- ۱۲۵ وصف پیامبران آسمانی.
- ۱۲۵ وصف پیامبر اسلام و اهل بیت پیامبر علیهم السلام.
- ۱۲۵ پندهای جاودانه.
- خطبه ۹۵
- ۱۲۵ وصف دوران جاهلیت.
- ۱۲۷ ویژگی های تبلیغی پیامبر صلی الله علیه و آله.
- خطبه ۹۶
- ۱۲۷ خداشناسی.
- ۱۲۷ ویژگی های پیامبر صلی الله علیه و آله.
- خطبه ۹۷
- ۱۲۷ علل شکست کوفیان و مظلومیت علی علیه السلام.
- ۱۲۹ تفاوت های شامیان یا کوفیان.
- ۱۲۹ کوفیان و مسخ ارزش ها.
- ۱۲۹ ضرورت اطاعت از اهل بیت پیامبر علیهم السلام.
- ۱۲۹ وصف اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله.
- خطبه ۹۸
- ۱۲۹ خبر از فراگیر شدن ستم بنی امیه.
- ۱۲۹ روش سالم ماندن در حکومت بنی امیه.
- خطبه ۹۹
- ۱۲۹ ضرورت شکر و سپاس.
- ۱۲۹ پرهیز از دنیاپرستی.
- ۱۳۱ ضرورت عبرت آموزی از گذشتگان.
- ۱۳۱ ضرورت یاد مرگ و یاری خواستن از خدا.
- خطبه ۱۰۰
- ۱۳۱ شناخت خدا.
- ۱۳۱ ویژگی های اخلاقی پیامبر صلی الله علیه و آله.
- ۱۳۱ تداوم امامت امامان تا ظهور امام زمان علیه السلام.
- خطبه ۱۰۱
- ۱۳۳ خداشناسی.
- ۱۳۳ هدایت مخالفان.
- ۱۳۳ خبر از حوادث آینده در کوفه.
- ۹۱ بیان تفاوت های زنان و مردان.
- ۹۱ مدیریت خانوادگی.
- ۹۱ خطبه ۸۱ - تعریف زهد و پارسایی.
- ۹۳ خطبه ۸۲ - دنیا شناسی.
- خطبه ۸۳
- ۹۳ شناخت صفات الهی.
- ۹۳ سفارش به پرهیزکاری.
- ۹۳ دنیا شناسی.
- ۹۵ وصف رستخیز.
- ۹۵ وصف احوال بندگان صالح خدا.
- ۹۵ مثل های پند آموز از سمیل های تقوا.
- ۹۵ راه های شناخت و عبرت آموزی.
- ۹۷ عبرت از مرگ.
- ۹۷ معرزی الگوهای پرهیزکاری.
- ۹۷ هشدار از دشمنی شیطان.
- ۹۹ شگفتی های آفرینش انسان.
- ۹۹ عبرت از مرگ و مراحل پس از مرگ.
- ۹۹ پند آموزی از تاریخ گذشتگان.
- ۹۹ ضرورت توبه و استفاده از فرصت ها.
- خطبه ۸۴
- روانشناسی عمرو عاص.
- ۱۰۱ ویژگی های امام علی علیه السلام.
- خطبه ۸۵
- ۱۰۱ خداشناسی.
- ۱۰۱ ضرورت نپذیری.
- ۱۰۱ وصف بهشت.
- خطبه ۸۶
- ۱۰۲ علم الهی.
- ۱۰۳ پندهای ارزشمند.
- ۱۰۳ یادآوری ارزش های اخلاقی.
- ۱۰۳ شناساندن ضدارزش ها.
- خطبه ۸۷
- ۱۰۳ معرزی بهترین بنده خدا.
- ۱۰۵ وصف زشت ترین انسان.
- ۱۰۵ شناساندن جایگاه عبرت پیامبر صلی الله علیه و آله.
- ۱۰۵ ویژگی های امام علی علیه السلام.
- ۱۰۷ اختیار غیبی نسبت به آینده بنی امیه.
- خطبه ۸۸
- ۱۰۷ عوامل هلاکت انسان ها.
- ۱۰۷ اندوه مسخ ارزش ها.
- خطبه ۸۹
- ۱۰۷ وصف روزگاران بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله.
- ۱۰۷ عبرت آموزی از روزگار جاهلیت.
- خطبه ۹۰
- ۱۰۹ نشانه های خدا در هستی.
- ۱۰۹ رابطه خدا با پدیده ها.
- ۱۰۹ اندرزهای حکیمانه.
- خطبه ۹۱
- ۱۰۹ خداشناسی.
- ۱۱۱ صفات خدا در قرآن.
- ۱۱۳ عجز انسان از شناخت ذات خدا.
- ۱۱۳ رد روشهای دروغین شناخت.
- ۱۱۳ وصف پروردگار در آفرینش موجودات.

۱۰۲ خطبه	• روش برخورد با دنیا..... ۱۵۲
• وصف روز قیامت..... ۱۳۳	• نکوهش از غفلت زندگان..... ۱۵۳
• خبر از آینده خونین بصره و رزم مجاهدان..... ۱۳۳	• خطبه ۱۱۴
• خطبه ۱۰۳	• ارزش ستایش و شهادت به یگانگی خدا..... ۱۵۵
• روش برخورد با دنیا..... ۱۳۵	• سفارش به تقوا..... ۱۵۵
• ارزش عالم و بی‌ارزشی جاهل..... ۱۳۵	• شناخت دنیا..... ۱۵۵
• وصف مؤمن در تحولات سخت آینده..... ۱۳۵	• ارزیابی صحیح رابطه دنیا و آخرت..... ۱۵۵
• خبر از آزمایش‌ها و دگرگونی اسلام..... ۱۳۵	• خطبه ۱۱۵
• خطبه ۱۰۴	• دعا برای طلب باران..... ۱۵۷
• وصف دوران جاهلیت..... ۱۳۵	• روش استغفار..... ۱۵۷
• ره‌آوردهای بعثت..... ۱۳۵	• خطبه ۱۱۶
• خطبه ۱۰۵	• ویژگی‌های پیامبر اسلام ﷺ..... ۱۵۹
• ویژگی‌های پیامبر ﷺ..... ۱۳۷	• اندرز یاران..... ۱۵۹
• خبر از آینده تلخ بنی‌امیه..... ۱۳۷	• وصف یارانی که به شهادت رسیدند..... ۱۵۹
• خبر از خوشخوانان اهل بیت ﷺ..... ۱۳۷	• خبر از خونریزی و شکمبارگی حجاج بن یوسف ثقفی..... ۱۵۹
• ضرورت پیروی از اهل بیت ﷺ..... ۱۳۷	• خطبه ۱۱۷ - سرزنش انسان‌های خودپرست..... ۱۵۹
• وظایف امام در جامعه اسلامی..... ۱۳۷	• خطبه ۱۱۸ - ستودن یاران نیکوکار..... ۱۶۱
• خطبه ۱۰۶	• خطبه ۱۱۹
• ویژگی‌ها و ره‌آورد اسلام..... ۱۳۹	• علل نکوهش کوفیان..... ۱۶۱
• دعا برای پیامبر ﷺ..... ۱۳۹	• مسئولیت‌های رهبری..... ۱۶۱
• ره‌آورد بعثت پیامبر ﷺ..... ۱۳۹	• ویژگی‌های امام علی ﷺ..... ۱۶۱
• علل سقوط و سیر ارتجاعی ائت..... ۱۳۹	• خطبه ۱۲۰
• خطبه ۱۰۷ - وصف نبرد یاران در صفین..... ۱۳۹	• ویژگی‌های امام ﷺ و اهل بیت ﷺ..... ۱۶۱
• خطبه ۱۰۸	• ضرورت آخرت‌گرایی و ترک از عذاب..... ۱۶۱
• خداشناسی..... ۱۴۱	• خطبه ۱۲۱
• وصف پیامبر اسلام ﷺ..... ۱۴۱	• علل شکست کوفیان و پذیرش حکمت..... ۱۶۳
• علل انحراف فرزندان امیه..... ۱۴۱	• وصف یاران شهید..... ۱۶۳
• نکوهش کوفیان..... ۱۴۱	• هشدار از فریبکاری شیطان..... ۱۶۳
• خبر از کشتار و فساد بنی‌امیه..... ۱۴۱	• خطبه ۱۲۲
• هشدار و سفارش به اطاعت از اهل بیت ﷺ..... ۱۴۳	• جداسازی نیروهای خوارج..... ۱۶۳
• خبر از مسخ ارزش‌ها در حکومت بنی‌امیه..... ۱۴۳	• سیاست استعماری قرآن بر سر نیزه کردن..... ۱۶۳
• خطبه ۱۰۹	• وصف یاران جهادگر پیامبر ﷺ..... ۱۶۵
• وصف قدرت پروردگار..... ۱۴۳	• هدف مبارزه با شامیان..... ۱۶۵
• وصف فرشتگان..... ۱۴۵	• خطبه ۱۲۳
• نعمت‌های خداوند و سوءاستفاده‌ها..... ۱۴۵	• ضرورت امداد یاران در جنگ..... ۱۶۵
• خطر عشق و وابستگی‌های دروغین..... ۱۴۵	• آموزش روانی در جنگ..... ۱۶۵
• وصف چگونگی مرگ..... ۱۴۵	• هشدار از کوتاهی در نبرد..... ۱۶۵
• وصف رستخیز و زنده شدن دوباره..... ۱۴۷	• خطبه ۱۲۴
• وصف پارسایی پیامبر ﷺ..... ۱۴۷	• آموزش تاکتیک‌های رزم انفرادی..... ۱۶۷
• ویژگی‌های اهل بیت ﷺ..... ۱۴۷	• شرایط پرجمداران..... ۱۶۷
• خطبه ۱۱۰	• آموزش معنوی سربازان..... ۱۶۷
• ره‌آورد برخی از مبانی اعتقادی..... ۱۴۷	• خطبه ۱۲۵
• ارزش و ره‌آوردهای قرآن..... ۱۴۹	• علل پذیرش حکمت..... ۱۶۷
• خطبه ۱۱۱	• نقش قرآن و سنت در حل مخاصمات..... ۱۶۹
• هشدار از دنیاپرستی..... ۱۴۹	• علل نکوهش کوفیان و خوارج..... ۱۶۹
• شناخت ماهیت دنیا..... ۱۴۹	• خطبه ۱۲۶
• روش برخورد با دنیا..... ۱۴۹	• سیاست توحیدی و عدالت اقتصادی..... ۱۶۹
• عبرت از گذشتگان..... ۱۵۱	• مرز عدالت و اسراف..... ۱۶۹
• پرهیز از دنیای حرام..... ۱۵۱	• خطبه ۱۲۷
• عبرت از قدرتمندان نابود شده..... ۱۵۱	• افشاء عفايد گمراه کننده خوارج..... ۱۶۹
• خطبه ۱۱۲ - عجز انسان از درک فرشتگان..... ۱۵۳	• پرهیز از افراط و تفریط در دوستی امام ﷺ..... ۱۷۱
• خطبه ۱۱۳	• علل پذیرش حکمت..... ۱۷۱
• شناخت دنیا و پرهیز از دنیازدگی..... ۱۵۳	• خطبه ۱۲۸

- اخبار غیبی امام علیه السلام نسبت به آینده بصره. ۱۷۱ • خطبه ۱۴۴
- وصف ترک های مغول. ۱۷۱ • فلسفه بعثت پیامبران. ۱۸۷
- جایگاه علم غیب. ۱۷۲ • ویژگی های امامان دوازده گانه شیعه. ۱۸۹
- خطبه ۱۲۹ • شناساندن گمراهان و عبدالملک مروان. ۱۸۹
- وصف جامعه مسخ شده. ۱۷۳ • اندرزهای جاودانه. ۱۸۹
- عبرت گرفتن از دنیا. ۱۷۳ • خطبه ۱۴۵
- خطبه ۱۳۰ • دنیاشناسی. ۱۸۹
- خداگرایی در مبارزه. ۱۷۵ • نکوهش از بدعت ها. ۱۸۹
- ره آورد تقوا. ۱۷۵ • خطبه ۱۴۶
- خطبه ۱۳۱ • علل پیروزی اسلام و مسلمین. ۱۹۱
- علل نکوهش کوفیان. ۱۷۵ • واقع بینی در مشاوره نظامی. ۱۹۱
- فلسفه حکومت اسلامی. ۱۷۵ • خطبه ۱۴۷
- شرایط رهبر اسلامی. ۱۷۵ • ره آورد بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله. ۱۹۱
- خطبه ۱۳۲ • خبر از آینده تأسف بار مسلمین. ۱۹۱
- ستایش پروردگار. ۱۷۷ • پندهای حکیمانه. ۱۹۳
- ضرورت یاد مرگ. ۱۷۷ • شناخت جایگاه قرآن و عترت پیامبر صلی الله علیه و آله. ۱۹۳
- ضرورت عمل گرایی و روش برخورد با دنیا. ۱۷۷ • خطبه ۱۴۸
- خطبه ۱۳۳ • روانشناسی طلحه و زبیر. ۱۹۳
- ضرورت توجه به عظمت پروردگار. ۱۷۷ • افشای اهداف شیطانی اصحاب جمل. ۱۹۳
- ویژگی های قرآن. ۱۷۷ • خطبه ۱۴۹
- ویژگی های پیامبر صلی الله علیه و آله. ۱۷۷ • یاد مرگ. ۱۹۳
- روش برخورد با دنیا. ۱۷۹ • وصیت های امام علی علیه السلام. ۱۹۳
- اندرزهای جاودانه. ۱۷۹ • وصف دورانی که امام رانمی یابند. ۱۹۵
- ره آوردهای قرآن. ۱۷۹ • خطبه ۱۵۰
- علل سقوط مردم. ۱۷۹ • آینده بشریت و ظهور حضرت مهدی علیه السلام. ۱۹۵
- خطبه ۱۳۴ • ره آورد حکومت حضرت مهدی علیه السلام. ۱۹۵
- نقش امدادهای الهی در پیروزی. ۱۷۹ • سرنوشت مردم پس از پیامبر صلی الله علیه و آله. ۱۹۵
- ضرورت حفظ پایگاه اسلامی. ۱۷۹ • افسوس از سیر ارتجاعی امت. ۱۹۷
- خطبه ۱۳۵ - شناخت دشمنان امام علیه السلام. ۱۷۹ • خطبه ۱۵۱
- خطبه ۱۳۶ • ارزش شهادتین. ۱۹۷
- وصف ویژگی های بیعت مردم با امام علیه السلام. ۱۸۱ • نکوهش مردم گمراه. ۱۹۷
- ضرورت یاری کردن در اصلاح و بازسازی دل ها. ۱۸۱ • خبر از آینده خونین عرب. ۱۹۷
- خطبه ۱۳۷ • روش مقابله با فتنه ها. ۱۹۹
- افشای ادعاهای طلحه و زبیر. ۱۸۱ • خطبه ۱۵۲
- وصف ویژگی های بیعت با امام علیه السلام. ۱۸۱ • شناخت صفات خدا. ۱۹۹
- شکوه از طلحه و زبیر. ۱۸۱ • شناخت عظمت امامان علیهم السلام و قرآن. ۱۹۹
- خطبه ۱۳۸ • خبر از ظهور و سیستم حکومتی حضرت مهدی (عج). ۱۸۳
- خبر از تهاجم خونین عبدالملک مروان به کوفه. ۱۸۳ • خطبه ۱۵۳
- خطبه ۱۳۹ - ویژگی های امام علیه السلام. ۱۸۳ • وصف گمراهان و غفلت زدگان. ۲۰۱
- خطبه ۱۴۰ • ضرورت یاری کردن با کائنات در اصلاح فاسدان. ۱۸۳ • درمان غفلت زدگی ها. ۲۰۱
- ضرورت پرهیز از غیبت دیگران. ۱۸۳ • صفات ناپسند ناپود کننده. ۲۰۱
- خطبه ۱۴۱ • خطبه ۱۵۴
- حفظ دوستی ها و طرد بدگویی ها. ۱۸۵ • روانشناسی انسانی و حیوانی. ۲۰۱
- شناخت حق و باطل. ۱۸۵ • تأثیر متقابل جسم و روح. ۲۰۳
- خطبه ۱۴۲ • پرهیز از اسراف. ۱۸۵ • خطبه ۱۵۵
- شناخت راه های بخشش و احسان. ۱۸۵ • وصف پروردگار. ۲۰۳
- خطبه ۱۴۳ • رابطه نظام هستی با انسان. ۱۸۵ • شگفتی های خفاش. ۲۰۵
- فلسفه آزمایش ها. ۱۸۵ • تأثیر متقابل جسم و روح. ۲۰۳
- نیایش برای طلب باران. ۱۸۷ • خطبه ۱۵۶
- ضرورت اطاعت از رهبری. ۱۸۵ • ضرورت اطاعت از رهبری. ۲۰۵
- فلسفه آزمایش ها. ۱۸۷ • ره آورد ایمان. ۲۰۵
- نیایش برای طلب باران. ۱۸۷ • یاد آوری برخی از ارزش ها و ویژگی های قرآن. ۲۰۷

۲۲۹	افشای نوطنه ناکتین	۲۰۷	خبر از فتنه‌ها و شهادت خویش
۲۳۱	خطبه ۱۷۰ - روش هدایت کردن	۲۰۷	خبر از آزمایش شدن امت
	خطبه ۱۷۱		خطبه ۱۵۷
۲۳۱	نیایش در آستانه جنگ	۲۰۷	عبرت از تاریخ گذشتگان
۲۳۱	روش بسیج نیروها در جنگ	۲۰۹	ضرورت تقوا و خودسازی
	خطبه ۱۷۲	۲۰۹	یاد تنهایی قبر
۲۳۱	گفتگو در روز شورا		خطبه ۱۵۸
۲۳۳	شکوه از قریش	۲۰۹	لرزش پیامبر ﷺ و قرآن
۲۳۳	شکوه از ناکتین	۲۱۱	خبر از آینده دردناک بنی امیه
۲۳۳	علل پیکار با اصحاب جمل	۲۱۱	خطبه ۱۵۹ - وصف کشورداری خویش
	خطبه ۱۷۳		خطبه ۱۶۰
۲۳۳	ویژگی‌ها و شرایط رهبر اسلامی	۲۱۱	خداشناسی
۲۳۵	ضرورت تقوا	۲۱۱	راه‌های خداشناسی
۲۳۵	ضرورت شناخت دنیا	۲۱۳	وصف امیدواری به خدا
	خطبه ۱۷۴	۲۱۳	ضرورت توجه به روش زندگی پیامبران
۲۳۵	افشای ادعاهای دروغین طلحه	۲۱۳	راه و رسم زندگی پیامبر اسلام ﷺ
۲۳۵	پاسخ به شایعات پیرامون قتل عثمان	۲۱۵	ضرورت پیروی از سنت پیامبر ﷺ
	خطبه ۱۷۵	۲۱۵	ساده‌زیستی امام علی علیه السلام
۲۳۵	نکوهش غافلان		خطبه ۱۶۱
۲۳۷	علوم بی‌پایان امام علی علیه السلام	۲۱۵	وصف پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ
۲۳۷	ویژگی‌های امام علی علیه السلام	۲۱۷	ضرورت تقوا و عبرت از گذشتگان
	خطبه ۱۷۶		خطبه ۱۶۲
۲۳۷	ضرورت اطاعت از دستورات الهی	۲۱۷	علل و عوامل غصب امامت
۲۳۷	ویژگی‌های قرآن	۲۱۷	شکوه از ستم‌های معاویه
۲۳۹	تشویق به اعمال نیکو		خطبه ۱۶۳
۲۳۹	ضرورت کنترل زبان	۲۱۹	خداشناسی
۲۳۹	برهیز از بدعت‌ها	۲۱۹	وصف ویژگی‌های آفرینش
۲۴۱	ره‌آوردی قرآن	۲۱۹	شگفتی آفرینش انسان
۲۴۱	اقسام ظلم و ستم		خطبه ۱۶۴
۲۴۱	ضرورت خودسازی	۲۲۱	هشدار دادن به عثمان
	خطبه ۱۷۷	۲۲۱	جایگاه ارزشی امام عادل و رهبر ستمگر
۲۴۱	شرایط حکمت	۲۲۱	ترساندن عثمان از خشم مجاهدان
۲۴۱	نکوهش از خیانت داوران حکمت		خطبه ۱۶۵
	خطبه ۱۷۸	۲۲۱	شگفتی آفرینش پرندگان
۲۴۳	خداشناسی	۲۲۳	شگفتی آفرینش طاووس
۲۴۳	روش برخورد با دنیا	۲۲۳	روانشناسی حیوانی طاووس
۲۴۳	خطبه ۱۷۹ - خداشناسی	۲۲۳	شگفتی رنگ آمیزی پرهاي طاووس
	خطبه ۱۸۰	۲۲۵	عجز انسان از درک حقایق پدیده‌ها
۲۴۵	نکوهش از کوفیان	۲۲۵	شگفتی آفرینش جانداران کوچک
۲۴۵	علل سقوط و انحطاط فکری کوفیان	۲۲۵	وصف ویژگی‌های بهشت جاودانه
۲۴۵	خطبه ۱۸۱ - نکوهش فریب خوردگان از خوارج		خطبه ۱۶۶
	خطبه ۱۸۲	۲۲۷	احترام مقابل اجتماعی
۲۴۵	ستایش پروردگار	۲۲۷	آینده دردناک بنی امیه
۲۴۷	راه‌های خداشناسی	۲۲۷	علل پیروزی و شکست ملت‌ها
۲۴۷	خداشناسی		خطبه ۱۶۷
۲۴۹	سفارش به تقوا و پندپذیری از تاریخ	۲۲۷	ویژگی‌های قرآن
۲۴۹	وصف حضرت مهدی (عج)	۲۲۷	وصف ویژگی‌های مسلمانی
۲۴۹	پند و اندرز یاران	۲۲۹	مسئولیت‌ها
۲۴۹	یاد یاران شهید		خطبه ۱۶۸
۲۴۹	ضرورت جهاد و هدفداری در مبارزه	۲۲۹	واقع‌بینی امام در مبارزه با ناکتین
	خطبه ۱۸۳	۲۲۹	مشکلات جنگ داخلی
۲۵۱	خداشناسی		خطبه ۱۶۹
۲۵۱	ویژگی‌های قرآن	۲۲۹	ضرورت اطاعت از رهبری

۲۸۳	علل نكوهش و سقوط كوفيان	۲۵۱	سفارش به پرهیزکاری
۲۸۳	قاطعیت در نبرد با منحرفان	۲۵۳	ضرورت یاد قیامت و عذاب الهی
۲۸۳	سوابق درخشان شجاعت و فضایل امام علی علیه السلام	۲۵۳	روش استفاده از دنیا
۲۸۵	خیره‌سری و دشمنی سران قریش	۲۵۵	خطبه ۱۸۴ - افشای منافق
۲۸۵	الگوهای کامل انسان		خطبه ۱۸۵
	خطبه ۱۹۳	۲۵۵	خداشناسی
۲۸۷	سیمای پرهیزکاران	۲۵۵	ویژگی‌های پیامبر اسلام ﷺ
۲۸۷	شب پرهیزکاران	۲۵۵	راه‌های خداشناسی
۲۸۷	روز پرهیزکاران	۲۵۷	شگفتی آفرینش خلخ
۲۸۹	نشانه‌های پرهیزکاران	۲۵۷	نشانه‌های خدا در طبیعت
۲۸۹	جایگاه اجل و مرگ انسان		خطبه ۱۸۶
	خطبه ۱۹۴	۲۵۷	شناساندن راه صحیح خداشناسی
۲۹۱	مشکلات رسالت	۲۵۹	والاثر از صفات پدیده‌ها
۲۹۱	سیمای منافقان	۲۵۹	شناخت قدرت پروردگار
۲۹۱	افشای اهداف شیطانی منافقان	۲۶۱	معاد و آفرینش دوباره پدیده‌ها
	خطبه ۱۹۵		خطبه ۱۸۷
۲۹۱	نشانه‌های خدا در هستی	۲۶۳	خبر از حوادث و دگرگونی آینده
۲۹۳	خداشناسی	۲۶۳	ضرورت اطاعت از رهبری
۲۹۳	ضرورت یاد آخرت		خطبه ۱۸۸
	خطبه ۱۹۶	۲۶۳	سفارش به پرهیزکاری
۲۹۳	وصف جاهلیت	۲۶۳	ارزش یاد مرگ
۲۹۳	ضرورت تقوا و ترک دنیاپرستی	۲۶۳	ضرورت شتاب در نیکوکاری‌ها
۲۹۳	ضرورت عمل‌گرایی		خطبه ۱۸۹
	خطبه ۱۹۷	۲۶۵	اقسام ایمان
۲۹۳	فضایل امیرالمؤمنین علیه السلام	۲۶۵	شناخت هجرت و مهاجر واقعی
۲۹۵	اندوه وفات پیامبر ﷺ	۲۶۵	مشکلات فهم برخی از احادیث
۲۹۵	ویژگی‌های امام علی علیه السلام	۲۶۵	آگاهی زرف امام علیه السلام
	خطبه ۱۹۸		خطبه ۱۹۰
۲۹۵	شناخت علم الهی	۲۶۵	ضرورت شکرگذاری
۲۹۵	ارزش پرهیزکاری	۲۶۵	سفارش به پرهیزکاری و یاد مرگ
۲۹۵	ویژگی‌های اسلام	۲۶۵	توجه به زودگذر بودن دنیا
۲۹۷	بعثت پیامبر ﷺ و سختی‌های جاهلیت	۲۶۷	آینده پرهیزکاران
۲۹۷	ارزش‌ها و ویژگی‌های قرآن	۲۶۷	آموزش نظامی
	خطبه ۱۹۹		خطبه ۱۹۱
۲۹۹	ره‌آورد نماز	۲۶۹	شناخت پروردگار
۲۹۹	ارزش و ره‌آورد زکات	۲۶۹	ره‌آورد پرهیزکاری
۲۹۹	مسئولیت ادای امانت	۲۶۹	پرهیز از دنیای حرام
۳۰۱	دانش الهی	۲۷۱	اقسام دنیاپرستان
۳۰۱	خطبه ۲۰۰ - سیاست دروغین معاویه		خطبه ۱۹۲
	خطبه ۲۰۱	۲۷۱	والایی پروردگار
۳۰۱	ضرورت پیمودن راه حق	۲۷۱	نکوهش از تکبر و خودپسندی شیطان
۳۰۱	مسئولیت عمومی در برابر گناه	۲۷۱	آزمایش‌ها و روش‌های درمان تکبر
	خطبه ۲۰۲	۲۷۳	هشدار از دشمنی‌های شیطان
۳۰۱	شکوه‌ها با پیامبر ﷺ	۲۷۳	پرهیز از تکبر و اخلاق جاهلی
۳۰۱	شرح اندوه بی‌پایان	۲۷۵	پرهیز از سران متکبر و خودپسند
	خطبه ۲۰۳	۲۷۵	ضرورت عبرت از گذشتگان
۳۰۳	ضرورت آخرت‌گرایی	۲۷۵	فلسفه آزمایش‌ها
۳۰۳	دنیا و آزمایش‌ها	۲۷۷	فلسفه حج
۳۰۳	خطبه ۲۰۴ - آمادگی برای سفر آخرت	۲۷۹	پرهیز از ستمکاری
	خطبه ۲۰۵	۲۷۹	فلسفه عبادات اسلامی
۳۰۳	برخورد قاطع با سران جمل	۲۷۹	تعصب ورزیدن زشت و زیبا
۳۰۳	هدفداری امام در حکومت	۲۷۹	علل پیروزی و شکست ملت‌ها
۳۰۳	فلسفه عدالت اقتصادی	۲۸۱	ره‌آورد بعثت پیامبر اسلام ﷺ

۳۲۷	انسان و رستاخیز	خطبه ۲۰۶	پرهیز از دشنام دشمن
۳۲۷	خطبه ۲۲۴	۳۰۵	هدف‌داری در جنگ و نیایش
۳۲۷	امام علیه السلام و پرهیز از ستمکاری	۳۰۵	خطبه ۲۰۷ - ضرورت حفظ امامت
۳۲۷	امام علیه السلام و پرهیز از امتیازدهی	۳۰۵	خطبه ۲۰۸ - نکوهش از نافرمانی کوفیان
۳۲۷	امام علیه السلام و عدالت اجتماعی	۳۰۵	خطبه ۲۰۹
۳۲۹	خطبه ۲۲۵ - باری خواستن از خدا در مشکلات اقتصادی	۳۰۷	روش استفاده از دنیا
۳۲۹	خطبه ۲۲۶	۳۰۷	برخورد یا تفکر ترک دنیا
۳۲۹	دنیاشناسی	۳۰۷	وظایف رهبری
۳۲۹	ضرورت عبرت گرفتن از دنیا	۳۰۷	خطبه ۲۱۰
۳۳۱	خطبه ۲۲۷	۳۰۷	اقسام احادیث رواج یافته
۳۳۱	چگونگی انس خدا با بندگان عارف	۳۰۷	اقسام راویان حدیث
۳۳۱	روش درخواست از خداوند	۳۰۹	اقسام یاران پیامبر صلی الله علیه و آله
۳۳۱	خطبه ۲۲۸ - ویژگی‌های سلمان فارسی	۳۰۹	خطبه ۲۱۱
۳۳۱	خطبه ۲۲۹ - ویژگی‌های بیعت مردم با امام	۳۰۹	نشانه‌های خدا در هستی
۳۳۱	خطبه ۲۳۰	۳۰۹	شگفتی آفرینش پدیده‌ها
۳۳۳	ره‌آورد پرهیزکاری و عمل	۳۱۱	خطبه ۲۱۲ - بسیج مردم برای جنگ با شامیان
۳۳۳	ضرورت یاد مرگ	۳۱۱	خطبه ۲۱۳
۳۳۳	سفارش به نیکوکاری	۳۱۱	خداشناسی
۳۳۳	دنیا و زاهدان	۳۱۱	ویژگی‌های پیامبر صلی الله علیه و آله
۳۳۳	خطبه ۲۳۱ - ویژگی‌های پیامبر صلی الله علیه و آله	۳۱۱	خطبه ۲۱۴
۳۳۵	خطبه ۲۳۲ - احتیاط در بیت المال	۳۱۳	پیامبر شناسی
۳۳۵	خطبه ۲۳۳	۳۱۳	ارزش دانشمندان الهی
۳۳۵	نصاحت و بلاغت اهل بیت علیهم السلام	۳۱۳	پندهای جاودانه
۳۳۵	علل سقوط جامعه اسلامی	۳۱۳	دعا ۲۱۵
۳۳۵	خطبه ۲۳۴ - علل تفاوت‌ها میان انسان‌ها	۳۱۳	دعا و نیایش
۳۳۵	خطبه ۲۳۵ - در سوگ پیامبر صلی الله علیه و آله	۳۱۳	روش درخواست از خداوند
۳۳۷	خطبه ۲۳۶ - یاد مشکلات هجرت	۳۱۳	خطبه ۲۱۶
۳۳۷	خطبه ۲۳۷ - سفارش به نیکوکاری	۳۱۵	شناخت حقوق اجتماعی
۳۳۷	خطبه ۲۳۸	۳۱۵	حقوق متقابل مردم و رهبری
۳۳۷	وصف شامیان	۳۱۵	ره‌آورد حقوق اجتماعی
۳۳۷	نکوهش از انتخاب داوران	۳۱۷	ویژگی‌های اخلاقی و مدیریتی امیرالمؤمنین علیه السلام
۳۳۹	خطبه ۲۳۹ - فضایل اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله	۳۱۷	ضرورت سالم سازی روابط بین مردم و رهبری
۳۳۹	خطبه ۲۴۰ - نکوهش از موضع‌گیری‌ها ناروای عثمان	۳۱۷	خطبه ۲۱۷
۳۳۹	خطبه ۲۴۱ - تشویق برای جهاد	۳۱۷	شکوه‌ها از قریش
۳۳۹	بخش دوم - نامه‌ها	۳۱۷	علل تنهایی و مظلومیت
۳۴۳	نامه ۱	۳۱۷	خطبه ۲۱۸ - افشای خیانت ناکثان
۳۴۳	افشای سران ناکثین	۳۱۹	خطبه ۲۱۹ - تأسف بر کشته شدگان جمل
۳۴۳	تشویق مردم کوفه برای جهاد	۳۱۹	خطبه ۲۲۰ - پیوندها راه خدا
۳۴۳	نامه ۲ - تشکر از مجاهدان از جنگ برگشته	۳۱۹	خطبه ۲۲۱
۳۴۳	نامه ۳	۳۱۹	هشدار از غفلت‌زدگی‌ها
۳۴۳	برخورد قاطع با خیانت کارگزاران	۳۲۱	ضرورت عبرت‌آموزشی از گذشتگان
۳۴۳	هشدار از بی‌اعتباری دنیای حرام	۳۲۱	پیام مردگان
۳۴۵	ضرورت عبرت از گذشتگان	۳۲۱	پندپذیری از حالات رفتگان
۳۴۵	نامه ۴ - روش گزینش نیروهای عمل‌کننده	۳۲۲	سختی‌های لحظه‌های مرگ
۳۴۵	نامه ۵ - هشدار از استفاده ناروای بیت المال	۳۲۳	خطبه ۲۲۲
۳۴۷	نامه ۶	۳۲۳	ارزش و ره‌آورد یاد خدا
۳۴۷	علل مشروعت حکومت امام علیه السلام	۳۲۳	سیمای یاد کنندگان خدا
۳۴۷	پاسخ به شایعات و ادعاهای معاویه	۳۲۳	ارزش وجود ذاکران و عارفان
۳۴۷	نامه ۷	۳۲۳	خطبه ۲۲۳
۳۴۷	افشای چهره پنهان معاویه	۳۲۵	هشدار از غرورزدگی‌ها
۳۴۷	پاسخ به شایعات	۳۲۵	راه چگونگی بودن و چگونگی زیستن
		۳۲۷	ضرورت دنیاشناسی

- نامه ۸ - وادار ساختن معاویه به بیعت ۳۴۷
- نامه ۹ ۳۴۷
- افشای دشمنی‌های قریش و استقامت پیامبر ﷺ ۳۴۷
- افشای ادعاهای دروغین معاویه ۳۴۹
- نامه ۱۰ ۳۴۹
- افشای جهره پنهان معاویه ۳۴۹
- پاسخ به تهدید نظامی معاویه ۳۴۹
- پاسخ به خونخواهی دروغین معاویه ۳۵۱
- نامه ۱۱ ۳۵۱
- احتیاط‌های ضروری در حرکت سپاهیان ۳۵۱
- ویژگی‌های خط شکنان ۳۵۱
- نامه ۱۲ ۳۵۱
- احتیاط‌های نظامی برای سربازان پیشواز ۳۵۱
- روش استقرار سپاه برابر دشمنان ۳۵۱
- نامه ۱۳ - رعایت سلسله مراتب فرماندهی ۳۵۱
- نامه ۱۴ ۳۵۱
- ترک آغازگری در جنگ ۳۵۳
- اخلاق نظامی پس از نبرد ۳۵۳
- نامه ۱۵ - نیایش در جنگ ۳۵۳
- نامه ۱۶ - آموزش تاکتیک‌های نظامی ۳۵۳
- نامه ۱۷ ۳۵۳
- افشای جهره بنی‌امیه ۳۵۵
- ویژگی‌ها و فضایل اهل بیت ﷺ ۳۵۵
- نامه ۱۸ ۳۵۵
- هشدار از مسایل بصره ۳۵۵
- ویژگی‌های قبیله بنی‌نمیم ۳۵۵
- اخلاق مدیریتی ۳۵۵
- نامه ۱۹ ۳۵۵
- هشدار از پدرفتاری با مردم ۳۵۵
- طرح اخلاق اجتماعی و مدیریتی ۳۵۷
- نامه ۲۰ - هشدار از خیانت به بیت‌المال ۳۵۷
- نامه ۲۱ - سفارش به میانه روی ۳۵۷
- نامه ۲۲ - سفارش به آخرت‌گرایی ۳۵۷
- نامه ۲۳ ۳۵۷
- وصیت آخر امام ۳۵۷
- سفارش به ارزش‌های اخلاقی ۳۵۷
- نامه ۲۴ ۳۵۷
- وصیت اقتصادی نسبت به اموال شخصی ۳۵۹
- سفارش به اعتدال در مصرف اموال ۳۵۹
- وصیت به حفظ درختان و باغات ۳۵۹
- نامه ۲۵ ۳۵۹
- اخلاق اجتماعی کارگزاران اقتصادی ۳۵۹
- روش جمع‌آوری بیت‌المال ۳۶۱
- حمایت از حقوق حیوانات ۳۶۱
- نامه ۲۶ ۳۶۱
- اخلاق کارگزاران مالیاتی ۳۶۱
- ضرورت امانت‌داری ۳۶۳
- نامه ۲۷ ۳۶۳
- اخلاق اجتماعی مدیران ۳۶۳
- پرهیزکاران و دنیای حلال ۳۶۳
- ضرورت یاد مرگ ۳۶۳
- اخلاق مدیران اجرایی ۳۶۵
- هشدار از خطرات منافقین ۳۶۵
- افشای ادعاهای دروغین معاویه ۳۶۵
- ویژگی‌ها و فضایل بنی‌هاشم ۳۶۵
- امتیازات بنی‌هاشم و رسوایی بنی‌امیه ۳۶۷
- مظلومیت امیرالمؤمنین (ع) ۳۶۷
- پاسخ به تهدیدات نظامی ۳۶۷
- نامه ۲۹ - هشدار به مردم بصره ۳۶۹
- نامه ۳۰ - بند و هشدار به معاویه ۳۶۹
- نامه ۳۱ ۳۶۹
- انسان و حوادث روزگار ۳۷۱
- مراحل خودسازی ۳۷۱
- اخلاق اجتماعی ۳۷۱
- شتاب در تربیت فرزند ۳۷۳
- روش تربیت فرزند ۳۷۳
- ضرورت توجه به معنویات ۳۷۵
- ضرورت آخرت‌گرایی ۳۷۵
- معیارهای روابط اجتماعی ۳۷۵
- تلاش در جمع‌آوری زاد و نومه ۳۷۷
- نشانه‌های رحمت الهی ۳۷۷
- شرایط اجابت دعا ۳۷۷
- ضرورت یاد مرگ ۳۷۷
- شناخت دنیاپرستان ۳۷۹
- ضرورت آخرت‌گرایی و ارزش‌های اخلاقی ۳۷۹
- ضرورت رعایت حقوق دوستان ۳۸۱
- ضرورت توجه به ارزش‌های اخلاقی ۳۸۱
- جایگاه زن و فرهنگ پرهیز ۳۸۳
- نامه ۲۲ - افشای سیاست استعمار معاویه ۳۸۳
- نامه ۳۳ ۳۸۳
- وصف شامیان مسخ شده ۳۸۵
- دستورات لازم به فرماندار مکه ۳۸۵
- نامه ۳۴ ۳۸۵
- روش دلجویی از فرماندار معزول ۳۸۵
- ویژگی‌های مالک اشتر ۳۸۵
- نامه ۳۵ ۳۸۵
- ویژگی‌های محمد بن ابی بکر ۳۸۵
- علل سقوط مصر و نکوهش کوفیان ۳۸۵
- نامه ۳۶ ۳۸۵
- آمادگی رزمی امام (ع) ۳۸۷
- اعلام مواضع قاطعانه در جنگ ۳۸۷
- نامه ۳۷ - افشای ادعای دروغین معاویه ۳۸۷
- نامه ۳۸ ۳۸۷
- تشریح اوضاع سیاسی مصر ۳۸۹
- ویژگی‌های مالک اشتر ۳۸۹
- نامه ۳۹ - افشای بردگی عمر و عاص ۳۸۹
- نامه ۴۰ - نکوهش یک کارگزار ۳۸۹
- نامه ۴۱ ۳۸۹
- نکوهش یک مدیر خیانتکار ۳۸۹
- نکوهش از سوءاستفاده در بیت‌المال ۳۹۱
- برخورد قاطع با خیانتکار ۳۹۱
- نامه ۴۲ - روش دلجویی در عزل و نصب‌ها ۳۹۱
- نامه ۴۳ ۳۹۱
- سخت‌گیری در مصرف بیت‌المال ۳۹۳
- روش تنبیه یک مدیر خائن ۳۹۳

۴۱۹	هشدارها	نامه ۴۴
۴۱۹	دستورالعمل‌های ضروری	هشدار به زیاد از نقشه‌های معاویه
۴۱۹	نامه ۵۴	رد ادعای ابوسفیان
۴۲۱	طرح ویژگی‌های بیعت مردم با امام علیه السلام	نامه ۴۵
۴۲۱	پاسخ به اذعاهای طلحه و زبیر	ضرورت ساده‌زیستی کارگزاران
۴۲۱	نامه ۵۵	امام الگوی ساده‌زیستی
۴۲۳	فلسفه آزمایش‌ها	ویژگی‌های امیرالمؤمنین علیه السلام
۴۲۳	اندرز دادن به دشمن	امام و دنیای حرام
۴۲۳	نامه ۵۶ - اخلاق فرماندهی	امام و دنیای دنیاپرستان
۴۲۳	نامه ۵۷ - روش بسیج کردن مردم برای جهاد	وصف رستگاران
۴۲۳	نامه ۵۸	نامه ۴۶
۴۲۳	تبیین عوامل وحدت	مسئولیت فرمانداری
۴۲۳	علل پیدایش جنگ میان مسلمین	اخلاق مدیریت
۴۲۳	نامه ۵۹	نامه ۴۷
۴۲۵	پرهیز از هواپرستی	وصیت به ارزش‌های اخلاقی
۴۲۵	روش برخورد با دنیا	پندهای جاودانه
۴۲۵	نامه ۶۰	سفارش به عدالت در قصاص
۴۲۵	روش بحرکت در آوردن لشکر	نامه ۴۸
۴۲۵	روش بازداري لشکر و مردم از ناهنجاری‌ها	عوامل رسوایی انسان
۴۲۷	نامه ۶۱ - نگوشت از فرمانده شکست خورده	اندرز دادن به معاویه
۴۲۷	نامه ۶۲	نامه ۴۹ - هشدار به معاویه از دنیا پرستی
۴۲۷	علل پیدایش فتنه‌ها	نامه ۵۰
۴۲۷	مظلومیت امیرالمؤمنین علیه السلام	پرهیز از غرورزدگی
۴۲۷	شجاعت و دشمن‌شناسی امام علیه السلام	مسئولیت‌های رهبری و نظامیان
۴۲۹	علل جهاد و پیکار	نامه ۵۱
۴۲۹	نامه ۶۳	ارزش جمع‌آوری بیت‌المال
۴۲۹	بازداشتن ابوموسی از فتنه‌انگیزی	اخلاق کارگزاران اقتصادی
۴۲۹	هشدار و انعام حجت با ابوموسی	نامه ۵۲ - وقت‌های نماز پنجگانه
۴۲۹	نامه ۶۴	نامه ۵۳
۴۲۹	علل اختلاف بین بنی امیه و بنی هاشم	ضرورت خودسازی
۴۲۹	پاسخ تهدیدات نظامی معاویه	اخلاق رهبری
۴۳۱	یادآوری دلوری‌ها در پیکارها	پرهیز از غرور و خودپسندی
۴۳۱	نامه ۶۵	مردم‌گرایی، حق‌گرایی
۴۳۱	افشای علل گمراهی معاویه	ضرورت رازداری
۴۳۱	پاسخ به اذعاهای دروغین معاویه	جایگاه صحیح مشورت
۴۳۳	نامه ۶۶ - ضرورت واقع بینی	پرهیز از مدیران حکومت‌های فاسد گذشته
۴۳۳	نامه ۶۷	اصول روابط اجتماعی رهبران
۴۳۳	ضرورت رسیدگی به امور حجاج	ضرورت حفظ سنت‌های نیکو
۴۳۳	سفارش به رفع نیازمندی‌های حجاج	شناخت اقتدار گوناگون اجتماعی
۴۳۳	نامه ۶۸ - روش برخورد با دنیا	صفات ارزشی نظامیان
۴۳۳	نامه ۶۹	صفات گزینشی فرماندهان نظامی
۴۳۵	اخلاق کارگزاران حکومتی	صفات قضات و داوران
۴۳۵	اوصاف مؤمنان	نظارت در امور مدیران و کارگزاران
۴۳۵	روش بکارگیری نفس در خوبی‌ها	نظارت دقیق در بیت‌المال و امور مالیات
۴۳۵	نامه ۷۰	اصالت دادن به عمران و آبادانی کشور
۴۳۷	روش برخورد با فراریان	صفات منشیان و نویسندگان حکومت
۴۳۷	ضرورت دشمن‌شناسی	نظارت دقیق در امور بازار و بازرگانان
۴۳۷	نامه ۷۱	نظارت بر زندگی محرومان
۴۳۷	علل عزل یک کارگزار	رسیدگی مستقیم به امور نیازمندان
۴۳۷	سرزنش از خیانت اقتصادی	اخلاق اختصاصی رهبری
۴۳۷	نامه ۷۲ - انسان و مقتدرات الهی	پرهیز از مردم‌گزینی
۴۳۹	نامه ۷۳ - افشای سیمای دروغین معاویه	پرهیز از امتیازدهی به نزدیکان
۴۳۹	نامه ۷۴ - مبانی صلح و سازش مسلمین	روش برخورد با دشمن

- نامه ۷۵ - فرمان اطاعت به معاویه ۴۳۹
- نامه ۷۶ - اخلاق فرماندهی ۴۳۹
- نامه ۷۷ - روش مناظره با دشمن مسلمان ۴۴۱
- نامه ۷۸ ۴۴۱
- علل سقوط جامعه ۴۴۱
- تلاش برای تحقق وحدت ۴۴۱
- نامه ۷۹ - علل نابودی ملت ها ۴۴۱
- بخش سوم - حکمت های نهج البلاغه
- حکمت ۱ - روش برخورد با فتنه ها ۴۴۵
- حکمت ۲ - شناخت ضد ارزش ها ۴۴۵
- حکمت ۳ - شناخت ضد ارزش ها ۴۴۵
- حکمت ۴ - ارزش های اخلاقی و ضد ارزش ها ۴۴۵
- حکمت ۵ - شناخت ارزش های اخلاقی ۴۴۵
- حکمت ۶ - ارزش رازداری و خوشرویی ۴۴۵
- حکمت ۷ - اینار اقتصادی و آخرت گرایی ۴۴۵
- حکمت ۸ - شگفتی های تن آدمی ۴۴۵
- حکمت ۹ - شناخت ره آورد اقبال و ادبار دنیا ۴۴۵
- حکمت ۱۰ - روش زندگی با مردم ۴۴۵
- حکمت ۱۱ - روش برخورد با دشمن ۴۴۵
- حکمت ۱۲ - آیین دوست یابی ۴۴۵
- حکمت ۱۳ - روش استفاده از نعمت ها ۴۴۵
- حکمت ۱۴ - روش برخورد با خویشاوندان ۴۴۷
- حکمت ۱۵ - روش برخورد با فریب خورده ۴۴۷
- حکمت ۱۶ - شناخت جایگاه جبر و اختیار ۴۴۷
- حکمت ۱۷ - ضرورت رنگ کردن موها ۴۴۷
- حکمت ۱۸ - ره آورد شوم فرار از جنگ ۴۴۷
- حکمت ۱۹ - ره آورد شوم هواپرستی ۴۴۷
- حکمت ۲۰ - روش برخورد با جوانمردان ۴۴۷
- حکمت ۲۱ - ارزش ها، و ضد ارزش ها ۴۴۷
- حکمت ۲۲ - روش گرفتن حق ۴۴۷
- حکمت ۲۳ - ضرورت عمل گرایی ۴۴۷
- حکمت ۲۴ - روش یاری کردن مردم ۴۴۷
- حکمت ۲۵ - ترس از خدا در فروزی نعمت ها ۴۴۷
- حکمت ۲۶ - رفتار شناسی ۴۴۷
- حکمت ۲۷ - روش درمان دردها ۴۴۷
- حکمت ۲۸ - برترین پارسایی ۴۴۷
- حکمت ۲۹ - ضرورت یاد مرگ ۴۴۷
- حکمت ۳۰ - پرهیز از غفلت زدگی ۴۴۷
- حکمت ۳۱ - شناخت پایه های ایمان ۴۴۹
- حکمت ۳۲ - ارزش و والایی انجام دهنده کارها ۴۴۹
- حکمت ۳۳ - اعتدال در بخشش و حسابرسی ۴۴۹
- حکمت ۳۴ - راه بی نیازی ۴۴۹
- حکمت ۳۵ - ضرورت موقعیت شناسی ۴۴۹
- حکمت ۳۶ - آرزوهای طولانی و بزهکاری ۴۴۹
- حکمت ۳۷ - ضرورت ترک آداب جاهلی ۴۴۹
- حکمت ۳۸ - ارزش ها و آداب معاشرت با مردم ۴۵۱
- حکمت ۳۹ - جایگاه واجبات و مستحبات ۴۵۱
- حکمت ۴۰ - راه شناخت عاقل و احمق ۴۵۱
- حکمت ۴۱ - راه شناخت عاقل و احمق ۴۵۱
- حکمت ۴۲ - بیماری و پاک شدن گناهان ۴۵۱
- حکمت ۴۳ - الگوهای انسانی ۴۵۱
- حکمت ۴۴ - ارزش آخرت گرایی ۴۵۱
- حکمت ۴۵ - راه شناخت مؤمن و منافق ۴۵۱
- حکمت ۴۶ - ارزش پشیمانی و زشتی غرورزدگی ۴۵۳
- حکمت ۴۷ - شناخت ارزش ها ۴۵۳
- حکمت ۴۸ - رازداری و پیروزی ۴۵۳
- حکمت ۴۹ - شناخت بزرگواری و پست فطرت ۴۵۳
- حکمت ۵۰ - راه جذب دل ها ۴۵۳
- حکمت ۵۱ - قدرت و عیب پوشی ۴۵۳
- حکمت ۵۲ - روش برخورد با شکست خوردگان ۴۵۳
- حکمت ۵۳ - شناخت جایگاه سخاوت ۴۵۳
- حکمت ۵۴ - ارزش های اخلاقی ۴۵۳
- حکمت ۵۵ - اقسام بردباری ۴۵۳
- حکمت ۵۶ - تهیدستی و تنهایی ۴۵۳
- حکمت ۵۷ - ارزش قناعت و خودکفایی ۴۵۳
- حکمت ۵۸ - توانگری و شهوت ها ۴۵۳
- حکمت ۵۹ - ارزش تذکر دادن اشتباهات ۴۵۳
- حکمت ۶۰ - ضرورت کنترل زبان ۴۵۳
- حکمت ۶۱ - شیرینی آزار زن ۴۵۳
- حکمت ۶۲ - روش پاسخ دادن به نیکی ها ۴۵۳
- حکمت ۶۳ - ارزش شفاعت ۴۵۳
- حکمت ۶۴ - غفلت دنیا پرستان ۴۵۳
- حکمت ۶۵ - ترک دوستان و تنهایی ۴۵۳
- حکمت ۶۶ - روش خواستن ۴۵۵
- حکمت ۶۷ - ارزش اینار اقتصادی ۴۵۵
- حکمت ۶۸ - ره آورد عفت و شکرگزاری ۴۵۵
- حکمت ۶۹ - حفظ روح امیدواری ۴۵۵
- حکمت ۷۰ - روانشناسی جاهل ۴۵۵
- حکمت ۷۱ - نشانه کمال عقل ۴۵۵
- حکمت ۷۲ - رابطه دنیا و انسان ۴۵۵
- حکمت ۷۳ - ضرورت خودسازی رهبران ۴۵۵
- حکمت ۷۴ - ضرورت یاد مرگ ۴۵۵
- حکمت ۷۵ - توجه به فناءپذیری دنیا ۴۵۵
- حکمت ۷۶ - روش تحلیل رویدادها ۴۵۵
- حکمت ۷۷ - دنیا شناسی ۴۵۵
- حکمت ۷۸ - شناخت جایگاه جبر و اختیار ۴۵۵
- حکمت ۷۹ - ارزش حکمت و بی لیاقتی منافق ۴۵۷
- حکمت ۸۰ - مؤمن و ارزش حکمت ۴۵۷
- حکمت ۸۱ - میزان ارزش انسان ها ۴۵۷
- حکمت ۸۲ - ارزش های والای انسانی ۴۵۷
- حکمت ۸۳ - روش برخورد با چابلسان ۴۵۷
- حکمت ۸۴ - مردم پس از جنگ ها ۴۵۷
- حکمت ۸۵ - پرهیز از اقاعاهای علمی ۴۵۷
- حکمت ۸۶ - برتری تجربه پیران از قدرتمندی جوانان ۴۵۷
- حکمت ۸۷ - ارزش استغفار ۴۵۷
- حکمت ۸۸ - دو عامل ایمیئ مسلمین ۴۵۷
- حکمت ۸۹ - راه اصلاح دنیا و آخرت ۴۵۷
- حکمت ۹۰ - شناخت عالم آگاه ۴۵۹
- حکمت ۹۱ - راه درمان روان ۴۵۹
- حکمت ۹۲ - والاترین دانش ۴۵۹
- حکمت ۹۳ - فلسفه آزمایش ها ۴۵۹
- حکمت ۹۴ - شناخت نیکی ها و خوبی ها ۴۵۹
- حکمت ۹۵ - تقوی و ارزش اعمال ۴۵۹
- حکمت ۹۶ - ارزش علم و پندگی ۴۵۹
- حکمت ۹۷ - ارزش یقین ۴۵۹

- حکمت ۹۸ - ضرورت عمل کردن به روایات ۴۶۱
- حکمت ۹۹ - تفسیر اِنَّا لَهٗ وَاَنَا لِهٖ رَاجِعُونَ ۴۶۱
- حکمت ۱۰۰ - روش مناجات کردن ۴۶۱
- حکمت ۱۰۱ - روش برطرف کردن نیازهای مردم ۴۶۱
- حکمت ۱۰۲ - آینده و مسیح ارزش ها ۴۶۱
- حکمت ۱۰۳ - روش برخورد با دنیا ۴۶۱
- حکمت ۱۰۴ - وصف زاهدان ۴۶۱
- حکمت ۱۰۵ - احترام گذاشتن به مرزها و حدود احکام الهی ۴۶۱
- حکمت ۱۰۶ - ره آورد شوم دین گریزی ۴۶۳
- حکمت ۱۰۷ - علل سقوط عالمان بی عمل ۴۶۳
- حکمت ۱۰۸ - شگفتی های روح آدمی ۴۶۳
- حکمت ۱۰۹ - ارزش اهل بیت پیامبر ﷺ ۴۶۳
- حکمت ۱۱۰ - شرایط تحقق اوامر الهی ۴۶۳
- حکمت ۱۱۱ - عشق تحقّق ناشدنی امام علی ﷺ ۴۶۳
- حکمت ۱۱۲ - مشکلات شیعه بودن! ۴۶۳
- حکمت ۱۱۳ - ارزش های والای اخلاقی ۴۶۲
- حکمت ۱۱۴ - جایگاه خوش بینی و بدبینی در جامعه ۴۶۳
- حکمت ۱۱۵ - توجّه به پایان پذیری دنیا ۴۶۵
- حکمت ۱۱۶ - انسان و انواع آزمایش ها ۴۶۵
- حکمت ۱۱۷ - پرهیز از افراط و تفریط در دوستی با امام ﷺ ۴۶۵
- حکمت ۱۱۸ - استفاده از فرصت ها ۴۶۵
- حکمت ۱۱۹ - ضرورت شناخت دنیا ۴۶۵
- حکمت ۱۲۰ - روانشناسی قبائل قریش ۴۶۵
- حکمت ۱۲۱ - ارزیابی عمل ها ۴۶۵
- حکمت ۱۲۲ - عبرت از مرگ یاران ۴۶۵
- حکمت ۱۲۳ - الگوهای کامل انسانیت ۴۶۵
- حکمت ۱۲۴ - روانشناسی زن و مرد ۴۶۵
- حکمت ۱۲۵ - امام و شناساندن اسلام ۴۶۵
- حکمت ۱۲۶ - شگفتی های ضد ارزش ها ۴۶۷
- حکمت ۱۲۷ - نگوشتن از شستی در عمل ۴۶۷
- حکمت ۱۲۸ - تأثیر عوامل زیست محیطی در سلامت ۴۶۷
- حکمت ۱۲۹ - شناخت عظمت پروردگار ۴۶۷
- حکمت ۱۳۰ - توجّه به فناپذیری دنیا ۴۶۷
- حکمت ۱۳۱
- الف - سرزنش نگوشتن کننده دنیا ۴۶۷
- ب - خوبی ها و زیبایی های دنیا ۴۶۷
- حکمت ۱۳۲ - ضرورت یاد مرگ ۴۶۹
- حکمت ۱۳۳ - اقسام مردم و دنیا ۴۶۹
- حکمت ۱۳۴ - حقوق دوستان ۴۶۹
- حکمت ۱۳۵ - چهار ارزش برتر ۴۶۹
- حکمت ۱۳۶ - فلسفه احکام الهی ۴۶۹
- حکمت ۱۳۷ - راه نزول روزی ۴۶۹
- حکمت ۱۳۸ - نقش یا دانش الهی در اتفاق ۴۶۹
- حکمت ۱۳۹ - تناسب امداد الهی با نیازها ۴۶۹
- حکمت ۱۴۰ - قناعت و بی نیازی ۴۶۹
- حکمت ۱۴۱ - راه آسایش ۴۶۹
- حکمت ۱۴۲ - دوستی ها و خردمندی ۴۶۹
- حکمت ۱۴۳ - غمها و پیری زودرس ۴۶۹
- حکمت ۱۴۴ - تناسب بردباری با مصیبت ها ۴۶۹
- حکمت ۱۴۵ - عبادت های بی حاصل ۴۷۱
- حکمت ۱۴۶ - ارزش دعا، صدقه و زکات دادن ۴۷۱
- حکمت ۱۴۷
- ارزش دانش ۴۷۱
- ارزش دانشمندان ۴۷۱
- ویژگی های رهبران الهی ۴۷۱
- حکمت ۱۴۸ - نقش سخن در شناخت انسان ۴۷۳
- حکمت ۱۴۹ - ضرورت خودشناسی ۴۷۳
- حکمت ۱۵۰ - ضد ارزش ها و هشدارها ۴۷۳
- حکمت ۱۵۱ - ضرورت آینده نگری ۴۷۳
- حکمت ۱۵۲ - توجّه به فناپذیری ۴۷۳
- حکمت ۱۵۳ - صبر و پیروزی ۴۷۳
- حکمت ۱۵۴ - اهمیت نیت ها ۴۷۳
- حکمت ۱۵۵ - ضرورت پایبندی به عهد ۴۷۳
- حکمت ۱۵۶ - ضرورت خدانشناسی و اطاعت ۴۷۳
- حکمت ۱۵۷ - فراهم بودن راه های هدایت ۴۷۵
- حکمت ۱۵۸ - روش برخورد با دوستان بد ۴۷۵
- حکمت ۱۵۹ - پرهیز از مواضع اتهام ۴۷۵
- حکمت ۱۶۰ - قدرت و زورگویی ۴۷۵
- حکمت ۱۶۱ - ارزش مشورت و پرهیز از خودمحوری ۴۷۵
- حکمت ۱۶۲ - ضرورت رازداری ۴۷۵
- حکمت ۱۶۳ - فقر و نابودی ۴۷۵
- حکمت ۱۶۴ - روش برخورد با متجاوزان ۴۷۵
- حکمت ۱۶۵ - پرهیز از نافرمانی خدا ۴۷۵
- حکمت ۱۶۶ - پرهیز از تجاوز به حقوق دیگران ۴۷۵
- حکمت ۱۶۷ - خودپسندی و محرومیت ها ۴۷۵
- حکمت ۱۶۸ - توجّه به فناپذیری دنیا ۴۷۵
- حکمت ۱۶۹ - آینده نگری ۴۷۵
- حکمت ۱۷۰ - ضرورت ترک گناه ۴۷۵
- حکمت ۱۷۱ - ره آورد شوم حرام خواری ۴۷۵
- حکمت ۱۷۲ - نادانی و دشمنی ها ۴۷۵
- حکمت ۱۷۳ - ارزش مشورت ها ۴۷۵
- حکمت ۱۷۴ - ارزش خشم در راه خدا ۴۷۵
- حکمت ۱۷۵ - راه درمان ترس ۴۷۵
- حکمت ۱۷۶ - ابزار ریاست ۴۷۵
- حکمت ۱۷۷ - روش برخورد با بدان ۴۷۷
- حکمت ۱۷۸ - روش تابود کردن بدی ها ۴۷۷
- حکمت ۱۷۹ - لجاجت و شستی اراده ۴۷۷
- حکمت ۱۸۰ - طمع ورزی و بردگی ۴۷۷
- حکمت ۱۸۱ - ارزش دوراندیشی ۴۷۷
- حکمت ۱۸۲ - شناخت جایگاه سخن و سکوت ۴۷۷
- حکمت ۱۸۳ - باطل گرایی و اختلاف ۴۷۷
- حکمت ۱۸۴ - ویژگی های اعتقادی امام ﷺ ۴۷۷
- حکمت ۱۸۵ - ویژگی های اعتقادی امام علی ﷺ ۴۷۷
- حکمت ۱۸۶ - آینده سخت ستمکاران ۴۷۷
- حکمت ۱۸۷ - ضرورت یاد قیامت ۴۷۷
- حکمت ۱۸۸ - ضرورت حق گرایی ۴۷۷
- حکمت ۱۸۹ - ارزش صبر و خطر بی نایی ۴۷۷
- حکمت ۱۹۰ - معیار امامت؟ ۴۷۷
- حکمت ۱۹۱ - مشکلات دنیا ۴۷۷
- حکمت ۱۹۲ - پرهیز از زراندوزی ۴۷۷
- حکمت ۱۹۳ - راه به کار گرفتن قلب ۴۷۷
- حکمت ۱۹۴ - ضرورت پرهیز از خشم و انتقام ۴۷۹
- حکمت ۱۹۵ - پرهیز از پخل ورزی ۴۷۹
- حکمت ۱۹۶ - عبرت آموزی از ابطال اموال ۴۷۹
- حکمت ۱۹۷ - روش درمان روح ۴۷۹
- حکمت ۱۹۸ - ضرورت حکومت ۴۷۹

- حکمت ۱۹۹ - نکوهش آویاش ۴۷۹
- حکمت ۲۰۰ - نکوهش انسان‌های شرور ۴۷۹
- حکمت ۲۰۱ - امداد‌های الهی و حفظ انسان ۴۷۹
- حکمت ۲۰۲ - واقع‌نگری در مسائل سیاسی ۴۷۹
- حکمت ۲۰۳ - یاد مرگ و برهیزکاری ۴۷۹
- حکمت ۲۰۴ - بی‌توجهی به سیاست‌گذاری مردم ۴۷۹
- حکمت ۲۰۵ - گنجایش نامحدود ظرف علم ۴۸۱
- حکمت ۲۰۶ - ره آورد حلم و بردباری ۴۸۱
- حکمت ۲۰۷ - ارزش همانند شدن با خوبان ۴۸۱
- حکمت ۲۰۸ - مراحل خودسازی ۴۸۱
- حکمت ۲۰۹ - خبر از ظهور حضرت مهدی عج ۴۸۱
- حکمت ۲۱۰ - الگوهای برهیزکاری ۴۸۱
- حکمت ۲۱۱ - ارزش‌های اخلاقی ۴۸۱
- حکمت ۲۱۲ - خودپسندی آفت عقل ۴۸۱
- حکمت ۲۱۳ - تحمل مشکلات و خشنودی ۴۸۱
- حکمت ۲۱۴ - نر مخوبی و کامیابی ۴۸۱
- حکمت ۲۱۵ - اختلاف آفت اندیشه ۴۸۱
- حکمت ۲۱۶ - قدرت و تجاوزکاری ۴۸۱
- حکمت ۲۱۷ - دگرگونی روزگار و شناخت انسان‌ها ۴۸۱
- حکمت ۲۱۸ - حسادت آفت دوستی ۴۸۱
- حکمت ۲۱۹ - آرزوها آفت اندیشه ۴۸۳
- حکمت ۲۲۰ - روش قضاوت نسبت به انسان‌ها ۴۸۳
- حکمت ۲۲۱ - آینده دردناک ستمکاران ۴۸۳
- حکمت ۲۲۲ - بی‌توجهی به بدی‌پردازان ۴۸۳
- حکمت ۲۲۳ - حیاء و عیب‌پوشی ۴۸۳
- حکمت ۲۲۴ - برخی از ارزش‌های اخلاقی ۴۸۳
- حکمت ۲۲۵ - حسادت و بیماری ۴۸۳
- حکمت ۲۲۶ - طمع‌ورزی و خواری ۴۸۳
- حکمت ۲۲۷ - ازکان ایمان ۴۸۳
- حکمت ۲۲۸ - ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها ۴۸۳
- حکمت ۲۲۹ - ارزش فصاحت و خوش خلقی ۴۸۳
- حکمت ۲۳۰ - راه به دست آوردن روزی ۴۸۳
- حکمت ۲۳۱ - تعریف عدل و احسان ۴۸۳
- حکمت ۲۳۲ - ره آورد اتفاق ۴۸۳
- حکمت ۲۳۳ - برهیز از آغازگری در مبارزه ۴۸۵
- حکمت ۲۳۴ - تفاوت اخلاقی مردان و زنان ۴۸۵
- حکمت ۲۳۵ - نشانه خردمندی ۴۸۵
- حکمت ۲۳۶ - زشتی دنیای حرام ۴۸۵
- حکمت ۲۳۷ - اقسام عبادت ۴۸۵
- حکمت ۲۳۸ - مشکلات تشکیل خانواده ۴۸۵
- حکمت ۲۳۹ - زشتی سستی و سخن چینی ۴۸۵
- حکمت ۲۴۰ - غصب و ویرانی ۴۸۵
- حکمت ۲۴۱ - آینده دردناک ستمکاران ۴۸۵
- حکمت ۲۴۲ - ارزش ترس از خداوند ۴۸۵
- حکمت ۲۴۳ - روش صحیح پاسخگویی ۴۸۵
- حکمت ۲۴۴ - مسؤولیت نعمت‌های الهی ۴۸۵
- حکمت ۲۴۵ - کاستی قدرت و کنترل شهوت ۴۸۵
- حکمت ۲۴۶ - هشدار از پشت کردن نعمت‌ها ۴۸۷
- حکمت ۲۴۷ - ره آورد سخاوت ۴۸۷
- حکمت ۲۴۸ - تقویت خوش‌بینی‌ها ۴۸۷
- حکمت ۲۴۹ - بهترین عمل‌ها ۴۸۷
- حکمت ۲۵۰ - خداشناسی در حوادث روزگار ۴۸۷
- حکمت ۲۵۱ - تلخی‌های و شیرینی‌های دنیا و آخرت ۴۸۷
- حکمت ۲۵۲ - فلسفه احکام الهی ۴۸۷
- حکمت ۲۵۳ - روش سوگند دادن ستمکار ۴۸۷
- حکمت ۲۵۴ - تلاش در اتفاق‌های اقتصادی ۴۸۷
- حکمت ۲۵۵ - تندخویی و جنون ۴۸۷
- حکمت ۲۵۶ - حسادت و بیماری ۴۸۷
- حکمت ۲۵۷ - راه شاد کردن دیگران ۴۸۷
- حکمت ۲۵۸ - صدقه و توانگری ۴۸۹
- حکمت ۲۵۹ - شناخت جایگاه وفاداری ۴۸۹
- حکمت ۲۶۰ - برهیز از مُهلت دادن‌های خدا ۴۸۹
- حکمت ۲۶۱ - اشاره به ظهور امام زمان عج ۴۹۱
- حکمت ۲۶۲ - سخنوری ۴۹۱
- حکمت ۲۶۳ - برهیز از دشمنی کردن ۴۹۱
- حکمت ۲۶۴ - سرپرستی زنان ۴۹۱
- حکمت ۲۶۵ - تأثیر ایمان در روح ۴۹۱
- حکمت ۲۶۶ - ضرورت پرداخت زکات ۴۹۳
- حکمت ۲۶۷ - اخلاق نظامی ۴۹۳
- حکمت ۲۶۸ - امید به پیروزی ۴۹۳
- حکمت ۲۶۹ - جهاد پیامبر ص ۴۹۳
- حکمت ۲۷۰ - مظلومیت امام علی ع ۴۹۵
- حکمت ۲۷۱ - مشکل حق ناشناسی ۴۹۵
- حکمت ۲۷۲ - مشکل هم‌نشینی با قدرتمندان ۴۹۵
- حکمت ۲۷۳ - نیکي به بازماندگان دیگران ۴۹۵
- حکمت ۲۷۴ - گفتار حکیمان و درمان ۴۹۵
- حکمت ۲۷۵ - روش صحیح پاسخ دادن ۴۹۵
- حکمت ۲۷۶ - برهیز از حرص‌ورزی در کسب روزی ۴۹۵
- حکمت ۲۷۷ - اعتدال در دوستی‌ها و دشمنی‌ها ۴۹۵
- حکمت ۲۷۸ - روش برخورد با دنیا ۴۹۵
- حکمت ۲۷۹ - ضرورت حفظ اموال کعبه ۴۹۷
- حکمت ۲۸۰ - روش صحیح قضاوت ۴۹۷
- حکمت ۲۸۱ - ضرورت استقامت در برداشتن کجی‌ها ۴۹۷
- حکمت ۲۸۲ - ضرورت توکل به خداوند ۴۹۷
- حکمت ۲۸۳ - ضرورت عمل‌گرایی ۴۹۷
- حکمت ۲۸۴ - ضد ارزش‌های اخلاقی ۴۹۷
- حکمت ۲۸۵ - برهیز از دورویی‌ها ۴۹۷
- حکمت ۲۸۶ - سوگند امام ع ۴۹۹
- حکمت ۲۸۷ - ارزش تداوم عمل ۴۹۹
- حکمت ۲۸۸ - شناخت جایگاه واجبات و مستحبات ۴۹۹
- حکمت ۲۸۹ - یاد قیامت و آمادگی ۴۹۹
- حکمت ۲۹۰ - برتری عقل از مشاهدۀ چشم ۴۹۹
- حکمت ۲۹۱ - غرور، آفت پندپذیری ۴۹۹
- حکمت ۲۹۲ - علل سقوط جامعه ۴۹۹
- حکمت ۲۹۳ - دانش نابودکننده عُدَرها ۴۹۹
- حکمت ۲۹۴ - ضرورت استفاده از فرصت‌ها ۴۹۹
- حکمت ۲۹۵ - سرانجام خوشی‌ها ۴۹۹
- حکمت ۲۹۶ - مشکل درک قضا و قدر ۴۹۹
- حکمت ۲۹۷ - جهل و خواری ۴۹۹
- حکمت ۲۹۸ - الگوی کامل انسانیت ۴۹۹
- حکمت ۲۹۹ - مسؤولیت نعمت‌ها ۴۹۹
- حکمت ۳۰۰ - روش تسلیت گفتن ۵۰۱
- حکمت ۳۰۱ - عزای پیامبر ص و بی‌تابی‌ها ۵۰۱
- حکمت ۳۰۲ - دوستی با احمق هرگز!! ۵۰۱
- حکمت ۳۰۳ - فاصله میان شرق و غرب ۵۰۱
- حکمت ۳۰۴ - شناخت دوستان و دشمنان ۵۰۱

- حکمت ۲۹۶ - پرهیز از دشمنی‌ها ۵۰۱
- حکمت ۲۹۷ - ضرورت عبرت گرفتن ۵۰۱
- حکمت ۲۹۸ - اعتدال در دشمنی‌ها ۵۰۱
- حکمت ۲۹۹ - نماز در نگرانی‌ها ۵۰۱
- حکمت ۳۰۰ - شگفتی روزی‌بندگان ۵۰۱
- حکمت ۳۰۱ - احتیاط در فرستادن بیک‌ها و نامه‌ها ۵۰۱
- حکمت ۳۰۲ - نیاز انسان به دعا ۵۰۱
- حکمت ۳۰۳ - ارزش دنیادوستی ۵۰۳
- حکمت ۳۰۴ - ضرورت پاسخ دادن به درخواست‌ها ۵۰۳
- حکمت ۳۰۵ - غیرتمندی و ترک زنا ۵۰۳
- حکمت ۳۰۶ - نگهدارندگی اجل ۵۰۳
- حکمت ۳۰۷ - مشکل مال غارت شده ۵۰۳
- حکمت ۳۰۸ - ره آورد دوستی پدران ۵۰۳
- حکمت ۳۰۹ - ارزش گمان مؤمن ۵۰۳
- حکمت ۳۱۰ - ضرورت اطمینان به وعده‌های الهی ۵۰۳
- حکمت ۳۱۱ - تقرین امام علیه السلام ۵۰۳
- حکمت ۳۱۲ - روانشناسی عبادات ۵۰۳
- حکمت ۳۱۳ - جامعیت قرآن ۵۰۳
- حکمت ۳۱۴ - روش برخورد با متجاوز ۵۰۳
- حکمت ۳۱۵ - روش نویسندگی ۵۰۳
- حکمت ۳۱۶ - پیشوای مؤمنان و تبهکاران ۵۰۳
- حکمت ۳۱۷ - اختلاف مسلمین و انحراف یهودیان ۵۰۳
- حکمت ۳۱۸ - قاطعیت در مبارزات ۵۰۵
- حکمت ۳۱۹ - ره آورد شوم تهیدستی ۵۰۵
- حکمت ۳۲۰ - روش صحیح پرسیدن ۵۰۵
- حکمت ۳۲۱ - قاطعیت رهبری در مشورت ۵۰۵
- حکمت ۳۲۲ - ضرورت تقویت روحیه مردم پس از جنگ ۵۰۵
- حکمت ۳۲۳ - علل انحراف خوارج ۵۰۵
- حکمت ۳۲۴ - خداترس در خلوت‌گاه‌ها ۵۰۵
- حکمت ۳۲۵ - اندوه عزای محمدبن ابی‌بکر ۵۰۵
- حکمت ۳۲۶ - مهلت پذیرش توبه ۵۰۵
- حکمت ۳۲۷ - بی‌روزی‌های دروغین ۵۰۵
- حکمت ۳۲۸ - مسئولیت اجتماعی سرمایه داران ۵۰۵
- حکمت ۳۲۹ - بی‌نیازی از عذرخواهی ۵۰۷
- حکمت ۳۳۰ - مسئولیت نعمت‌ها ۵۰۷
- حکمت ۳۳۱ - ارزش اطاعت و بندگی ۵۰۷
- حکمت ۳۳۲ - مسئولیت رهبری ۵۰۷
- حکمت ۳۳۳ - روانشناسی مؤمن ۵۰۷
- حکمت ۳۳۴ - یاد مرگ و آرزوها ۵۰۷
- حکمت ۳۳۵ - آفات اموال ۵۰۷
- حکمت ۳۳۶ - مسئولیت وعده‌دادن ۵۰۷
- حکمت ۳۳۷ - ضرورت عمل‌گرایی ۵۰۷
- حکمت ۳۳۸ - اقسام علم ۵۰۷
- حکمت ۳۳۹ - قدرت و حاکمیت اندیشه ۵۰۷
- حکمت ۳۴۰ - ارزش پاکدامنی و شکرگذاری ۵۰۷
- حکمت ۳۴۱ - روز دردناک ظلم ۵۰۷
- حکمت ۳۴۲ - راه بی‌نیازی ۵۰۷
- حکمت ۳۴۳ - شناخت مردم و ضد ارزش‌ها ۵۰۷
- حکمت ۳۴۴ - ضرورت توجه به فناپذیری دنیا ۵۰۷
- حکمت ۳۴۵ - یکی از راه‌های پاک ماندن ۵۰۹
- حکمت ۳۴۶ - مشکلات درخواست کردن ۵۰۹
- حکمت ۳۴۷ - جایگاه ستایش ۵۰۹
- حکمت ۳۴۸ - سخت‌ترین گناه ۵۰۹
- حکمت ۳۴۹ - الگوی انسان کامل ۵۰۹
- حکمت ۳۵۰ - روانشناسی مردان ستمکار ۵۰۹
- حکمت ۳۵۱ - امیدواری در سختی‌ها ۵۰۹
- حکمت ۳۵۲ - اعتدال در پرداخت به امور خانواده ۵۰۹
- حکمت ۳۵۳ - بزرگ‌ترین عیب ۵۰۹
- حکمت ۳۵۴ - روش تیریک گفتن در تولد فرزند ۵۰۹
- حکمت ۳۵۵ - پرهیز از تجمل‌گرایی ۵۱۱
- حکمت ۳۵۶ - قدرت خداوند در روزی رسانی ۵۱۱
- حکمت ۳۵۷ - روش تسلیت گفتن ۵۱۱
- حکمت ۳۵۸ - مسئولیت نعمت‌ها ۵۱۱
- حکمت ۳۵۹ - راه خودسازی ۵۱۱
- حکمت ۳۶۰ - ضرورت پرهیز از بدگمانی ۵۱۱
- حکمت ۳۶۱ - روش خواستن از خدا ۵۱۱
- حکمت ۳۶۲ - ضرورت پرهیز از درگیری ۵۱۱
- حکمت ۳۶۳ - نشانه بی‌خردی ۵۱۱
- حکمت ۳۶۴ - جایگاه پرسیدن ۵۱۱
- حکمت ۳۶۵ - ارزش‌های اخلاقی ۵۱۱
- حکمت ۳۶۶ - هماهنگی علم و عمل ۵۱۱
- حکمت ۳۶۷ - روش برخورد با دنیا ۵۱۱
- حکمت ۳۶۸ - فلسفه کفر و پاداش ۵۱۲
- حکمت ۳۶۹ - خبر از مسخ ارزش‌ها ۵۱۲
- حکمت ۳۷۰ - هدفداری انسان و ضرورت تقوا ۵۱۲
- حکمت ۳۷۱ - ارزش‌های والای اخلاقی ۵۱۲
- حکمت ۳۷۲ - عوامل استحکام دین و دنیا ۵۱۲
- حکمت ۳۷۳ - مراحل امر به معروف و نهی از منکر ۵۱۵
- حکمت ۳۷۴ - مراحل امر به معروف و نهی از منکر ۵۱۵
- حکمت ۳۷۵ - مراحل شکست در مبارزه ۵۱۵
- حکمت ۳۷۶ - سرانجام حق و باطل ۵۱۵
- حکمت ۳۷۷ - ضرورت ترسیدن از عذاب الهی ۵۱۵
- حکمت ۳۷۸ - آثار شوم بخل‌ورزی ۵۱۷
- حکمت ۳۷۹ - اقسام روزی و پرهیز از حرص زدن ۵۱۷
- حکمت ۳۸۰ - ضرورت یاد مرگ ۵۱۷
- حکمت ۳۸۱ - ضرورت رازداری و کنترل زبان ۵۱۷
- حکمت ۳۸۲ - ارزش سکوت ۵۱۷
- حکمت ۳۸۳ - تلاش در اطاعت و بندگی ۵۱۷
- حکمت ۳۸۴ - راه چگونه زیستن! ۵۱۷
- حکمت ۳۸۵ - دنیاشناسی ۵۱۷
- حکمت ۳۸۶ - ضرورت استقامت ۵۱۷
- حکمت ۳۸۷ - شناخت خوبی‌ها و بدی‌ها ۵۱۷
- حکمت ۳۸۸ - فقرزدایی و سلامت ۵۱۷
- حکمت ۳۸۹ - ضرورت عمل‌گرایی ۵۱۷
- حکمت ۳۹۰ - برنامه‌ریزی صحیح در زندگی ۵۱۷
- حکمت ۳۹۱ - ضرورت ترک حرام و غفلت زدگی ۵۱۹
- حکمت ۳۹۲ - راه شناخت انسان‌ها ۵۱۹
- حکمت ۳۹۳ - روش برخورد با دنیا ۵۱۹
- حکمت ۳۹۴ - ارزش سخن ۵۱۹
- حکمت ۳۹۵ - ارزش قناعت ۵۱۹
- حکمت ۳۹۶ - راه خوب زیستن ۵۱۹
- حکمت ۳۹۷ - عطر خوب ۵۱۹
- حکمت ۳۹۸ - ترک غرور و یاد مرگ ۵۱۹
- حکمت ۳۹۹ - حقوق متقابل پدر و فرزند ۵۱۹
- حکمت ۴۰۰ - شناخت واقعیت‌ها و خرافات ۵۱۹
- حکمت ۴۰۱ - ضرورت هماهنگی با مردم ۵۱۹

- حکمت ۴۰۲ - ضرورت موقعیت شناسی ۵۱۹
- حکمت ۴۰۳ - پرهیز از کارهای گوناگون ۵۲۱
- حکمت ۴۰۴ - تفسیر لاحول ولا قوة الا بالله ۵۲۱
- حکمت ۴۰۵ - جاهلان متظاهر به دین ۵۲۱
- حکمت ۴۰۶ - اخلاق نهیدستان و توانگران ۵۲۱
- حکمت ۴۰۷ - ارزش عقل ۵۲۱
- حکمت ۴۰۸ - سرانجام حق ستیزی ۵۲۱
- حکمت ۴۰۹ - هماهنگی قلب و چشم ۵۲۱
- حکمت ۴۱۰ - ارزش پرهیزکاری ۵۲۱
- حکمت ۴۱۱ - احترام به استاد ۵۲۱
- حکمت ۴۱۲ - راه خودسازی ۵۲۱
- حکمت ۴۱۳ - راه تحلل مصیبت ها ۵۲۱
- حکمت ۴۱۴ - راه تحلل مصیبت ها ۵۲۱
- حکمت ۴۱۵ - دنیاشناسی ۵۲۱
- حکمت ۴۱۶ - روش برخورد با دنیا ۵۲۱
- حکمت ۴۱۷ - شرایط توبه و استغفار ۵۲۳
- حکمت ۴۱۸ - ره آورد حلم ۵۲۳
- حکمت ۴۱۹ - مشکلات انسان ۵۲۳
- حکمت ۴۲۰ - راه درمان شهوت و غوغاهانت کننده ۵۲۳
- حکمت ۴۲۱ - ره آورد عقل ۵۲۳
- حکمت ۴۲۲ - ارزش نیکوکاری ۵۲۳
- حکمت ۴۲۳ - ره آورد خودسازی ۵۲۳
- حکمت ۴۲۴ - ارزش عقل و بردباری ۵۲۳
- حکمت ۴۲۵ - مسئولیت توانگران ۵۲۵
- حکمت ۴۲۶ - دودچیز ناپایدار ۵۲۵
- حکمت ۴۲۷ - جایگاه شکوه کردن ۵۲۵
- حکمت ۴۲۸ - شناخت روز عید ۵۲۵
- حکمت ۴۲۹ - اندوه سرمایه داران ۵۲۵
- حکمت ۴۳۰ - اندوه زراندوزی ۵۲۵
- حکمت ۴۳۱ - اقسام روزی ۵۲۵
- حکمت ۴۳۲ - ویژگی های دوستان خدا ۵۲۵
- حکمت ۴۳۳ - ضرورت توجه به قنایذیری لذت ها ۵۲۵
- حکمت ۴۳۴ - آزمودن انسان ها ۵۲۵
- حکمت ۴۳۵ - ارزش های الوای اخلاقی ۵۲۵
- حکمت ۴۳۶ - راه شناخت بزرگواران ۵۲۷
- حکمت ۴۳۷ - شناخت عدل و بخشش ۵۲۷
- حکمت ۴۳۸ - جهل و دشمن ۵۲۷
- حکمت ۴۳۹ - تعریف زهد و پارسایی ۵۲۷
- حکمت ۴۴۰ - نقش خوابیدن ها در زندگی ۵۲۷
- حکمت ۴۴۱ - تجربه کاری و شناخت مدیران ۵۲۷
- حکمت ۴۴۲ - راه انتخاب شهرها برای زندگی ۵۲۷
- حکمت ۴۴۳ - ویژگی های مالک اشتر ۵۲۷
- حکمت ۴۴۴ - ارزش شادابی در کار ۵۲۷
- حکمت ۴۴۵ - انسان شناسی ۵۲۷
- حکمت ۴۴۶ - ضرورت پرداخت دیون مردم ۵۲۷
- حکمت ۴۴۷ - ضرورت فقه در تجارت ۵۲۷
- حکمت ۴۴۸ - راه برخورد با مصیبت ها ۵۲۷
- حکمت ۴۴۹ - راه مبارزه با هواپرستی ۵۲۷
- حکمت ۴۵۰ - پرهیز از شوخی کردن ۵۲۷
- حکمت ۴۵۱ - روش برخورد با مردم ۵۲۷
- حکمت ۴۵۲ - معیار شناخت فقر و غنا ۵۲۷
- حکمت ۴۵۳ - علل انحراف زبیر ۵۲۹
- حکمت ۴۵۴ - راه غرور زدایی ۵۲۹
- حکمت ۴۵۵ - راه شناخت بزرگ ترین شاعر ۵۲۹
- حکمت ۴۵۶ - بهای جان آدمی ۵۲۹
- حکمت ۴۵۷ - تشنگان مال و علم ۵۲۹
- حکمت ۴۵۸ - نشانه های ایمان ۵۲۹
- حکمت ۴۵۹ - شناخت جایگاه جبر و اختیار ۵۲۹
- حکمت ۴۶۰ - ارزش صبر و تحلل ۵۲۹
- حکمت ۴۶۱ - غیبت نشانه ناتوانی ۵۲۹
- حکمت ۴۶۲ - پرهیز از غرور زدگی در ستایش ۵۲۹
- حکمت ۴۶۳ - دنیا برای آخرت است ۵۲۹
- حکمت ۴۶۴ - سرانجام دردناک بنی امیه ۵۲۹
- حکمت ۴۶۵ - ارزش های الوای انصار ۵۲۹
- حکمت ۴۶۶ - دقت در مشاهدات ۵۲۹
- حکمت ۴۶۷ - وصف یکی از رهبران الهی ۵۲۹
- حکمت ۴۶۸ - مسئولیت سرمایه داری ۵۳۱
- حکمت ۴۶۹ - پرهیز از افراط و تفریط نسبت به امام علیه السلام ۵۳۱
- حکمت ۴۷۰ - تعریف توحید و عدل ۵۳۱
- حکمت ۴۷۱ - شناخت جایگاه سخن و سکوت ۵۳۱
- حکمت ۴۷۲ - دعای باران ۵۳۱
- حکمت ۴۷۳ - ارزش رنگ کردن و آرایش ۵۳۱
- حکمت ۴۷۴ - ارزش عفت و پاکدامنی ۵۳۱
- حکمت ۴۷۵ - ارزش قناعت ۵۳۱
- حکمت ۴۷۶ - راه کشورداری ۵۳۱
- حکمت ۴۷۷ - بزرگ ترین گناه ۵۳۱
- حکمت ۴۷۸ - مسئولیت آگاهان ۵۳۱
- حکمت ۴۷۹ - بدترین دوست ۵۳۱
- حکمت ۴۸۰ - آفت دوستی ۵۳۳
- فهرست موضوعی نهج البلاغه ۵۳۵
- جدول اختلاف نسخه ها ۶۶۹
- فهرست مطالب ۷۳۵
- دیگر آثار مترجم ۷۵۱